

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**Трансформація зовнішньоекономічних позицій країн Центральної та
Східної Європи в умовах війни Росії проти України**

**Transformation of the foreign economic positions of the countries of Central
and Eastern Europe in the conditions of Russia's war against Ukraine**

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Волинець Кристина Михайлівна

Керівник – д.е.н., проф. Якубовський С. О. _____

Рецензент – проф., д.е.н. Садченко О.В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№__ від __._____.2025 р.
Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК №
протокол №__ від _____.12.2025 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
Голова ЕК

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	5
РОЗДІЛ 2. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	15
2.1. Динаміка та структурні особливості зовнішньої торгівлі товарами і послугами Польщі, Угорщини та Чехії в період геополітичної дестабілізації....	16
2.2. Трансформація доходів, трансфертів та структури поточного рахунку країн ЦСЄ в умовах геополітичної напруги.....	21
2.3. Зміни у фінансових потоках та інвестиційній активності Польщі, Угорщини та Чехії в умовах геополітичної нестабільності.....	31
РОЗДІЛ 3. ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ, ЧЕХІЄЮ ТА УГОРЩИНОЮ: СТРУКТУРНІ ТРЕНДИ ТА ДИНАМІКА У ВОЄННИХ УМОВАХ.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентним масштабом геополітичних та геоекономічних змін, спричинених повномасштабною війною Росії проти України. Війна стала потужним шоком для всієї Європи, але найбільш відчутно її наслідки проявилися саме в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), які є найближчими до зони бойових дій, історично інтегрованими з українською економікою та максимально залежними від трансформації енергетичних, торговельних і фінансових потоків.

Зовнішньоекономічні позиції цих держав через платіжні баланси, структуру експорту й імпорту, динаміку капітальних та боргових операцій стали ключовим індикатором їхньої здатності адаптуватися до воєнних ризиків, зберігати макрофінансову стійкість та підтримувати Україну в умовах тривалої агресії. Вибір у роботі для детального дослідження саме Польщі, Чехії та Угорщини є обґрунтованим як з економічної, так і з просторово-інституційної точки зору. По-перше, Польща, Чехія та Угорщина є одними з найбільших економік Центральної та Східної Європи, глибоко інтегрованими до внутрішнього ринку ЄС і тісно пов'язаними з Україною через торгівлю товарами та послугами, транзит, інвестиції, міграційні та гуманітарні потоки. По-друге, саме ці три країни репрезентують різні моделі економічної політики та різні траєкторії реагування на воєнний шок: Польща – як ключовий логістичний і фінансовий хаб, Чехія – як індустріально диверсифікована та відносно стабільна економіка, Угорщина – як більш вразлива та політично суперечлива модель у межах ЦСЄ. По-третє, на відміну від більш «периферійних» економік регіону, Польща, Чехія та Угорщина одночасно є важливими торговельними партнерами України та маркерами ширших тенденцій у всій групі країн ЦСЄ, що дозволяє екстраполювати отримані висновки на регіональний рівень.

Таким чином, зосередження уваги на трансформації зовнішньоекономічних позицій саме Польщі, Чехії та Угорщини в умовах

війни Росії проти України дає змогу поєднати аналіз регіональних структурних зрушень із глибоким вивченням конкретних національних моделей адаптації.

Основною метою даної роботи є аналіз трансформації зовнішньоекономічних позицій країн Центральної та Східної Європи в умовах війни Росії проти України та виявлення чинників, що впливають на стан і збалансованість їхніх платіжних балансів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань кваліфікаційної роботи**: узагальнити теоретичні підходи до оцінки зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ в умовах воєнної дестабілізації; провести порівняльний аналіз динаміки торгівлі, доходів, поточних операцій та фінансових потоків Польщі, Чехії та Угорщини у 2019-2024 рр.; дослідити особливості торговельно-інвестиційної взаємодії України з Польщею, Чехією та Угорщиною у період війни.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічні позиції країн Центральної та Східної Європи в умовах війни Росії проти України.

Предметом дослідження є структурні зміни у торгівлі, платіжних балансах, доходах, фінансових потоках та інвестиційній взаємодії Польщі, Чехії та Угорщини як представників країн ЦСЄ в умовах війни Росії проти України.

У кваліфікаційній роботі використано такі методи: аналіз і синтез, порівняльний та статистичний аналіз, методи структурно-динамічного аналізу платіжних балансів, а також елементи графічної інтерпретації та узагальнення результатів.

Інформаційну базу дослідження сформували статистичні матеріали Міжнародного валютного фонду, Національного банку України, Trading Economics та офіційних урядових порталів країн ЦСЄ, а також наукові публікації і аналітичні звіти Європейського парламенту.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох аналітичних розділів, загальних висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА

СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Війна Росії проти України створила безпрецедентний зовнішній шок для економік Центральної та Східної Європи, для яких зовнішньоекономічний сектор традиційно виступає ключовим механізмом економічного зростання, макрофінансової стабільності та інтеграції в європейський простір. Науковці наголошують, що трансформація зовнішньоекономічної позиції країн ЦСЄ відбувається під впливом поєднання кількох структурних чинників: порушення глобальних ланцюгів постачання, енергетичного шоку, зміни світових цінових пропорцій, зростання інфляції та падіння зовнішнього попиту.

Стаття «Макроекономічні наслідки війни в Україні для країн Центральної та Східної Європи: аналіз SVAR» є одним із перших комплексних досліджень, що кількісно оцінює макроекономічні наслідки російського вторгнення для Центрально-Східної Європи з використанням структурного векторного авторегресійного моделювання (SVAR) [1]. Розглядається п'ять країн регіону – Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща та Румунія, які є найбільш вразливими до війни через географічну близькість до України, структурну залежність від імпорту енергоносіїв, меншу диверсифікацію економіки та обмежений фінансовий потенціал. Вперше в емпіричних дослідженнях цього типу застосовано показник геополітичного ризику (GPR) як екзогенний шок, який дозволяє виокремити власне ефекти війни від інших факторів макрополітики та циклічних коливань. Методологічний підхід статті є новаторським, оскільки дозволяє оцінювати не тільки ймовірність економічного спаду, але й контрфактичні сценарії, що демонструють, яким був би розвиток макроекономічних показників без вторгнення РФ.

Особливістю дослідження є комплексний розгляд зовнішніх шоків (зростання цін на нафту та газ) як ключових каналів впливу війни на внутрішні економіки ЦСЄ. На відміну від попередніх робіт, автори доводять, що саме газові ринки стали головним інструментом передавання війни у реальний сектор, тоді як коливання нафтових цін мали більш обмежений ефект. Статистичні результати доводять, що енергетичний фактор спричинив істотний інфляційний тиск, підвищення виробничих витрат, погіршення споживчої довіри та зниження інвестиційної активності. Водночас стаття демонструє, що макроекономічна вразливість регіону виявилась вищою, ніж у Західній Європі, попри схожу волатильність енергетичних ринків. Впливи пояснюються нижчою диверсифікацією енергопостачання, високою залежністю від імпорту з РФ, жорсткими бюджетними обмеженнями та нижчим рівнем соціальної захищеності.

Модель SVAR показує, що війна зумовила негативні імпульси для ВВП (від -0,8 до -1,6 п.п.) та підвищення інфляції до 0,45-0,85 п.п. упродовж 2022 року. В окремих випадках потенційні ефекти могли бути набагато вищими: асиметричні довірчі інтервали свідчать, що інфляційний результат міг досягати до 3 п.п., що свідчить про надзвичайну залежність регіону від зовнішніх енергетичних факторів. Найгостріші ефекти зафіксовані у Польщі та Румунії, де інфляційні та виробничі втрати є найбільшими серед країн вибірки. Натомість у Чехії та Болгарії макроекономічна реакція була слабшою, що пояснюється структурними особливостями енергоринку та відносно нижчою експозицією до воєнних потоків населення [1].

Результати дослідження важливі для теоретичного осмислення трансформації зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ, оскільки показують, що війна поступово змінює зовнішні баланси, борговий стан, торговельні умови та фіскальну структуру. Зростання енергетичних цін і погіршення умов торгівлі викликає стале погіршення зовнішніх рахунків та девальваційні ризики, що змушує центральні банки втручатися на валютних ринках і підвищувати процентні ставки. Це спричиняє додаткове зниження

ділової активності та інвестицій, особливо у секторах, що залежать від імпорتنих ресурсів. Надмірне підвищення ставок вже в середньостроковій перспективі формує ризик боргової нестійкості, особливо в країнах із великим бюджетним дефіцитом (Польща, Угорщина та Румунія).

Особливе значення має контрфактичний аналіз, який дозволяє оцінити макроекономічні втрати без спотворення результатів фінансово-монетарних рішень, що приймалися вже після початку війни. Виявилось, що економічні втрати є системними і можуть стати більшими, ніж фіксують офіційні звіти, оскільки війна підвищила ризики не тільки для виробництва, але й для інституційної довіри, а отже, для майбутньої інвестиційної динаміки та кредитних ринків. Автори очікують, що структурні ефекти війни – включно з переформатуванням зовнішньої торгівлі, релокацією виробництва, оборонними витратами та поступовим від'єднанням від російських енергоресурсів – будуть довгостроковими та незворотними.

У дослідженні «Економіки країн Центральної та Східної Європи та війна в Україні: зовнішні баланси» доводиться, що зовнішні баланси країн ЦСЄ значно чутливіші до геополітичних змін, ніж у розвинених економік Західної Європи [2]. Це пояснюється меншою диверсифікацією зовнішніх ринків, високою залежністю від імпорتنих енергоресурсів та історично нижчим рівнем міжнародних резервів. Агресія Росії проти України спричинила не лише короткострокове падіння торговельних потоків, але й довгострокову перебудову логістичних каналів, транспортної інфраструктури та умов міжнародної торгівлі.

Дослідження «Стійкість зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи до шоку, спричиненого російсько-українською війною» присвячене комплексній оцінці стійкості зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи до шоку, спричиненого війною Росії проти України. Автори виходять з того, що у високозалежних та відкритих економік навіть локальні військово-політичні події швидко трансформуються

у дестабілізуючі зовнішньоекономічні фактори, насамперед через канали торгівлі, санкції, зміни логістики та ринкових очікувань [3].

Ключова методологічна новизна роботи полягає у поєднанні двох вимірів торговельної стійкості: вразливості до шоку (TVI – Trade Vulnerability Index) та фактичної здатності зберігати торгові обсяги під час шоку (RESIS – Resistance Index). На відміну від більшості робіт, що оцінюють торговельну стійкість порівняльно, тут використано абсолютний підхід, який порівнює реальні показники з прогнозованими значеннями товарного експорту та імпорту, сформованими до війни. Це дозволяє ізолювати вплив саме війни, а не загальних коливань глобальної економіки.

Узагальнені результати показують, що у 2022 році всі країни регіону продемонстрували торговельну стійкість, незважаючи на різний ступінь залежності від торгівлі з Росією та Білоруссю. Лише у 2023 році частина економік втратила стійкість, зокрема Балтійські держави та Польща, що чітко демонструється у значеннях індексу RESIS для експорту та імпорту. Водночас такі країни як Болгарія та Румунія виявили найкраще поєднання низької вразливості та стійкості попри геополітичну близькість до конфлікту.

Особливо цікавим є висновок про відсутність прямого зв'язку між вразливістю та фактичною торговельною стійкістю: навіть економіки з високою залежністю від певних ринків (Словаччина, Чехія) продемонстрували сильну адаптивність. Це спростовує поширену тезу про те, що структурна концентрація торговельних потоків автоматично робить торгівлю нестійкою. Як показує аналіз, країни змогли зберегти обсяги товарообороту через швидке перенаправлення торгівлі, пошук альтернативних ринків та використання внутрішніх логістичних і політичних переваг [3].

Наукова цінність результатів дослідження полягає також у визнанні того, що військово-політичний шок має іншу природу, ніж економічний, і не завжди призводить до миттєвого колапсу зовнішньої торгівлі. Так, у 2022 році глобальні торговельні тренди (зростання світового експорту на понад

12%) частково нейтралізували регіональний вплив війни, тоді як спад у 2023 році вже посилив ефект деструкції для найбільш відкритих економік Балтії.

У практичному вимірі робота демонструє, що зовнішньоторговельна стійкість регіону залежить не лише від диверсифікації ринків, а й від якісних внутрішніх чинників – інституційної спроможності, швидкості адаптації бізнесу, здатності політики створювати умови для переключення потоків товарів і логістики. Це відкриває нові можливості для інтерпретації торговельної стійкості як динамічного та ендогенно зумовленого процесу, а не статичного структурного показника [3].

Для першого розділу дослідження стаття є концептуально важливою, оскільки підтверджує, що країни ЦСЄ мають здатність адаптувати зовнішньоекономічні позиції навіть у ситуації війни, а трансформаційні процеси не обмежуються зменшенням торговельних потоків, навпаки, вони включають переформатування напрямів торгівлі, пошук нових партнерів та зміни виробничих ланцюгів. При цьому висока географічна та політична близькість до конфлікту не є вирішальним фактором дестабілізації торговельної активності.

Дослідження «Війна Росії проти України: наслідки для бізнесу та економік європейських країн» присвячене всебічній оцінці макроекономічних наслідків війни Росії проти України для європейських економік і бізнесу [4]. Автор підкреслює, що війна стала каталізатором цінових та пропозиційних шоків, які швидко поширилися через глобальні ринки енергоносіїв, агропромислових товарів та логістичних ланцюгів. Розрив традиційних торговельних зв'язків і санкційні обмеження призвели до формування довгострокових структурних змін у торгівлі, підвищили вартість імпорту та спричинили загальну інфляційну хвилю, яка особливо сильно вдарила по країнах Центральної та Східної Європи, включно з державами, що мають високу залежність від російських енергоресурсів.

Ключовим висновком автора є те, що макроекономічна нестабільність не є короткостроковим ефектом: високі ціни на енергоносії, дефіцит

сировини, переналаштування ланцюгів постачань та падіння ділової активності формують ризики довготривалого уповільнення економіки або навіть стагфляції. Водночас рівень економічного удару суттєво відрізняється між країнами ЄС: найбільш вразливими є держави ЦСЄ з великою часткою торгівлі з Росією (Болгарія, Польща, країни Балтії), а також енергоємні сектори – металургія, транспорт і хімічна промисловість.

Важливим елементом дослідження є аналіз ринку праці. Автор зазначає, що високі темпи інфляції та порушення виробничих процесів знижують зайнятість і посилюють ризики для компаній з великим борговим навантаженням, оскільки підвищення відсоткових ставок погіршує доступ до кредитування та підвищує витрати на обслуговування боргів [4]. Негативний вплив посилюється міграційними потоками з України: хоча біженці збільшують попит на послуги, у ряді країн зростає конкуренція за робочі місця, підсилюючи структурні дисбаланси.

Результати дослідження свідчать про те, що війна не лише спровокувала економічні потрясіння, а й стала тригером глобальної геоекономічної перебудови. Відбувається прискорене регіональне перекроювання світової торгівлі, формування коротших та безпечніших ланцюгів постачання, а також підвищення залежності економічного розвитку від політичних та геополітичних пріоритетів. Для країн ЦСЄ це означає довготривале переформатування зовнішньоекономічних позицій, що вимагатиме від урядів і бізнесу перегляду стратегій, підвищення стійкості та інституційної адаптивності.

Таким чином, результати дослідження доводять, що наслідки війни Росії проти України виходять далеко за рамки короткострокових ринкових ефектів, формуючи нову економічну реальність у Європі, включно з ризиками тривалої інфляції, послабленням темпів зростання, підвищенням ролі протекціонізму та регіоналізації торговельних відносин.

У статті «Середньострокові макроекономічні ефекти війни Росії проти України та їхній вплив на енергетичну безпеку й глобальні кліматичні цілі»

досліджуються середньострокові макроекономічні наслідки війни Росії проти України, з акцентом на енергетичній безпеці, цінових шоках та впливі на глобальні кліматичні цілі [5]. Автори підкреслюють, що війна стала каталізатором масштабної переорієнтації енергетичних потоків та підриву традиційної моделі імпорту газу до Європи, що, у свою чергу, суттєво вплинуло на рівень інфляції, виробничі витрати та конкурентоспроможність бізнесу.

Важливим є те, що наслідки війни не обмежуються короткостроковими ціновими коливаннями, а формують сталий структурний ефект: країни ЄС змушені терміново диверсифікувати енергопостачання, збільшувати інвестиції в LNG-термінали, модернізувати інфраструктуру та заміщувати російські енергоресурси альтернативними джерелами. Це підвищує енергетичні витрати та послаблює зовнішню конкурентоспроможність, особливо в енергоємних секторах.

Результати дослідження також доводять, що війна уповільнила виконання кліматичних цілей, оскільки багато країн ЄС тимчасово повернулися до вугілля та нафти як резервних джерел енергії, що підвищує викиди й збільшує ризики зриву амбітних планів декарбонізації. Попри це, в середньостроковій перспективі відбувається прискорення інвестицій у відновлювану енергетику, що частково компенсує негативний ефект війни.

Для країн Центральної та Східної Європи наслідки є особливо значними: зростання енергетичних витрат погіршує торговельні баланси, підвищує дефіцит поточного рахунку та збільшує боргове навантаження, що робить зовнішньоекономічну стійкість регіону залежною від зовнішнього фінансування та підтримки ЄС. При цьому енергетична трансформація набуває не лише економічного, а геополітичного значення, формуючи нову архітектуру безпеки та міжнародної кооперації.

Загалом результати дослідження підтверджують, що війна Росії проти України запустила довгостроковий процес перебудови енергетичних ринків та зовнішньоекономічних позицій Європи, що безпосередньо впливає на

макрофінансову стабільність, зовнішні баланси, перспективи зростання та екологічні політики країн ЦСЄ.

Дослідження «Торгівля та інвестиції ЄС після незаконного вторгнення Росії в Україну» аналізує реакцію торговельних та інвестиційних потоків Європейського Союзу після російського вторгнення в Україну, зосереджуючись на трансформації зовнішньоекономічних зв'язків та політиці санкцій [6]. Автори наголошують, що війна спричинила різке скорочення експорту та імпорту між країнами ЄС, з одного боку, та Росією і Білоруссю – з іншого. Водночас спостерігається системна переорієнтація ресурсів і товарних потоків на внутрішній ринок ЄС, Туреччину, Північну Америку та країни Азії.

Особливо важливим є те, що війна змінила структуру інвестицій: іноземні компанії масово виходять із російського ринку, а європейські інституції активізують програми підтримки для підвищення енергетичної безпеки, промислової автономії та логістичної стійкості. Це посилює інтеграційні процеси всередині ЄС та сприяє появі нових форм кооперації у сфері відновлюваної енергетики, оборонної промисловості та критичної інфраструктури.

Для країн Центральної та Східної Європи наслідки є подвійними: з одного боку, погіршення умов торгівлі збільшує імпортні витрати та тиск на платіжні баланси; з іншого – зміна інвестиційних маршрутів створює можливості для залучення капіталу, зокрема у сфері енергетики, транспортної інфраструктури та релокації виробництва. Таким чином, зовнішньоекономічна позиція регіону одночасно залишається вразливою до енергетичних шоків і відкриває простір для нової індустріальної політики та стратегічних інвестицій.

Результати дослідження підтверджують висновок про те, що війна Росії проти України запустила довгостроковий процес торговельно-інвестиційної перебудови, де ключову роль відіграють регіоналізація ринків, посилення європейської автономії та поступовий відхід від залежності від російських

ресурсів. Це робить трансформацію зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ не лише вимушеною відповіддю на геополітичний шок, а й частиною більш масштабного європейського економічного переформатування [6].

Дослідження «Огляд економік Центральної, Східної та Південно-Східної Європи: які затьмарені війною та санкціями» присвячено аналізу макроекономічної ситуації у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи після пандемії COVID-19 та під впливом війни Росії проти України [7]. Автори підкреслюють, що регіон порівняно швидко відновився від пандемічної рецесії, а ринки праці демонстрували низьке безробіття та зростання попиту на робочу силу. Проте повномасштабна агресія Росії різко змінила очікування бізнесу та домогосподарств, погіршивши економічні настрої та фінансову стабільність в регіоні. Уже в березні 2022 року індикатори економічних очікувань знизилися у більшості країн, що свідчить про їхню високу вразливість до геополітичного ризику. Це стосується навіть Балкан, де торговельна залежність від Росії та України є незначною, але страх поширення конфлікту підсилює невизначеність.

Зростання інфляції стало ключовим економічним шоком. У країнах ЦСЄ інфляція почала стрімко прискорюватися ще до війни через вузькі місця у постачанні та зростання енергетичних витрат. Війна додатково підвищила ціни на енергоносії та продовольство, що стало головним фактором інфляційного стрибка та посилення соціального тиску на домогосподарства. Центральні банки були змушені підвищувати процентні ставки, але реальні ставки залишились від'ємними, що свідчить про неможливість монетарної політики ефективно стримати інфляцію у короткостроковому періоді.

Разом з тим, як свідчать результати дослідження, торговельні канали впливу війни для більшості країн Європи не є критичними, оскільки частка Росії та України у двосторонній торгівлі є відносно низькою. Винятком виступають Білорусь, Казахстан, Молдова та Балтійські країни, де залежність значно вища. Водночас ланцюги доданої вартості та промислові поставки створюють непрямі ризики: дефіцит кабельних жгутів, металів,

напівпровідників та інших компонентів призвів до зупинки частини виробництва автомобільної галузі. Таким чином, навіть при невеликій прямій торговельній залежності, структурні вузькі місця викликають значний макроекономічний ефект.

Відтік українських біженців зумовив додатковий фінансовий тиск на уряди країн ЄС. Витрати на соціальну підтримку, медицину, проживання та освіту збільшуються, але водночас довгостроковий ефект може стати позитивним: добре освічене українське населення здатне інтегруватися у ринки праці та частково компенсувати брак робочої сили в країнах ЦСЄ.

Загалом результати досліджень свідчать про те, що трансформація зовнішньоекономічних позицій країн Центральної та Європи в умовах війни визначається трьома ключовими факторами: інфляційним шоком, порушеннями промислових ланцюгів та великими міграційними хвилями біженців з України. При цьому регіон виявив певну стійкість, але потребує структурного коригування торгівлі, диверсифікації енергоносіїв і підтримки ЄС для компенсації соціальних витрат та стимулювання післявоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 2

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У даному розділі для порівняльного аналізу трансформації зовнішньоекономічних позицій обрано три ключові країни Центральної та Східної Європи – Польщу, Угорщину та Чехію. Такий вибір є обґрунтованим, оскільки саме ці держави найбільш репрезентативно відображають структурні особливості адаптації зовнішньоекономічного сектору до наслідків війни Росії проти України, включаючи зміни у динаміці торгівлі, капітальних потоків, енергетичної залежності та інвестиційної поведінки. Польща, Угорщина і Чехія належать до найбільших економік регіону ЦСЄ, характеризуються високим рівнем відкритості, інтегрованістю до внутрішнього ринку ЄС та суттєвою залежністю від імпорتنих ресурсів, що робить їхню зовнішньоекономічну позицію чутливою до геополітичних і цінових шоків.

Крім того, ці країни є важливими торговельними партнерами України, транзитними і логістичними центрами європейського експорту та імпорту, а також активними учасниками переміщення капіталу, робочої сили та технологічних потоків. Географічна близькість до зони конфлікту посилює вплив війни на їхні зовнішньоекономічні зв'язки, тоді як структурні відмінності у масштабах ринку, інституційних механізмах підтримки бізнесу та інвестиційній політиці дають змогу простежити різні форми трансформації й адаптації зовнішньоекономічних позицій.

Важливо також, що Польща, Чехія та Угорщина демонструють різні моделі реагування на енергетичні та інфляційні шоки, санкційну політику, зміни у глобальних ланцюгах вартості та міграційні хвилі, що робить їх ідеальними для порівняння. Саме аналіз динаміки зовнішньої торгівлі,

інвестиційної активності та структури зовнішньої взаємодії дозволяє комплексно оцінити, як війна трансформує зовнішньоекономічні позиції країн регіону та які фактори визначають їхню стійкість або вразливість.

Таким чином, дослідження Польщі, Чехії та Угорщини дає можливість не лише детально описати зміни у зовнішньоекономічному секторі під час війни, а й сформувані узагальнені висновки щодо стратегічних напрямів адаптації країн Центральної і Східної Європи до умов військово-політичної турбулентності, що робить аналіз репрезентативним для всього регіону.

2.1. Динаміка та структурні особливості зовнішньої торгівлі товарами і послугами Польщі, Угорщини та Чехії в період геополітичної дестабілізації

Актуальність дослідження динаміки зовнішньої торгівлі Польщі, Угорщини та Чехії обумовлена тим, що саме торговельний сектор став одним із найбільш чутливих до наслідків війни Росії проти України та ескалації геополітичних ризиків у Європі. Зовнішня торгівля для цих економік є ключовим драйвером зростання, оскільки країни мають високий рівень інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, розвинуті промислові ланцюги доданої вартості, високий рівень експортоорієнтованості та значну залежність від імпорту енергоресурсів і сировини. Геополітична дестабілізація посилила вплив цінових шоків, спровокувала перебудову логістики, змінила структуру попиту, а також спричинила довгострокові зміни в умовах торгівлі, конкурентоспроможності бізнесу та динаміці цін.

Польща, Чехія та Угорщина демонструють різні моделі адаптації торговельного сектору до воєнних умов, що обумовлює необхідність компаративного аналізу. Окрім географічної близькості до України, ці держави є ключовими транзитними вузлами, провідними виробничо-інтегрованими економіками регіону та важливими учасниками внутрішньої торгівлі ЄС. Тому аналіз змін у товарному експорті та імпорті дозволяє оцінити глибину трансформації зовнішньоекономічних позицій, ступінь

стійкості до воєнного шоку та здатність адаптувати промисловість, логістику і структуру попиту.

Для підтвердження тенденцій розглянемо узагальнені статистичні показники зовнішньої торгівлі цих країн за 2019-2024 роки, наведені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка товарної торгівлі Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт Польщі	246647	252355	311571	341014	362748	359865
Імпорт Польщі	251525	244244	320371	364207	357618	366769
Експорт Угорщини	103587	101391	118616	128017	135859	128199
Імпорт Угорщини	107847	102956	123904	143982	136229	126682
Експорт Чехії	156104	144501	174507	184797	196542	196720
Імпорт Чехії	145623	132252	169401	185656	183488	178723

Джерело: складено автором на основі даних [9-14].

Наведені дані відображають масштабні коливання торговельних потоків під впливом пандемії, енергетичної кризи та війни, дозволяючи простежити зміни у динаміці експорту та імпорту, а також оцінити здатність економік підтримувати торговельну активність у період геополітичної турбулентності. Результати аналізу демонструють стійке зростання експорту у всіх трьох країнах у 202-2023 роках, що свідчить про швидку адаптацію до глобальних шоків і відновлення попиту, попри складні логістичні умови та зростання виробничих витрат.

Динаміка експорту Польщі демонструє істотне зростання після 2020 року, від 252,3 млрд дол. до 362,7 млрд дол. у 2023 році, що пояснюється масштабною виробничою інтеграцією в європейські ланцюги, збільшенням попиту на споживчі та промислові товари, а також розвитком переробної промисловості. Незначне скорочення у 2024 році відображає нормалізацію цінових трендів і поступове зниження інфляційного тиску.

Імпорт Польщі зростає майже синхронно з експортом, досягнувши максимуму в 2022–2024 роках, що обумовлено підвищеним енергетичним попитом, збільшенням вартості імпортних ресурсів та активною

інвестиційною діяльністю у промисловості й логістиці. Торговельний баланс залишається відносно збалансованим навіть в умовах воєнної турбулентності, що підтверджує високу стійкість економіки та значну роль внутрішнього ринку ЄС як стабілізатора.

Угорщина демонструє схожі тенденції, хоча масштаби зовнішньої торгівлі значно менші. Пік експорту припадає на 2022-2023 роки, після чого спостерігається зниження у 2024 році, що відображає корекцію глобального попиту, зростання виробничих витрат та скорочення електротехнічних і автомобільних поставок. Імпорт Угорщини також різко зріс у 2022 році через енергетичну кризу, послаблення національної валюти та збільшення логістичних витрат.

Чехія демонструє стійке зростання експорту протягом усього періоду, що відображає стабільну промислову кооперацію в межах ЄС, розвиток високотехнологічного виробництва та сталий попит на машинобудівну продукцію. Вищі темпи приросту експорту порівняно з імпортом у 2023-2024 роках підтверджують високу конкурентоспроможність чеського сектору обробної промисловості.

Узагальнюючи, наведені дані дозволяють зробити висновок, що зовнішня торгівля країн ЦСЄ продемонструвала відносно високу резильєнтність, попри масштабні цінові, енергетичні та логістичні шоки. Вирішальними факторами адаптації стали диверсифікація ринків, доступ до внутрішньої торгівлі ЄС, структурні переваги переробної промисловості та активне розширення інвестицій у логістику. Стійкість сектору зовнішньої торгівлі Польщі, Чехії та Угорщини підтверджує стратегічну роль економічної інтеграції як механізму амортизації воєнних ризиків і трансформації зовнішньоекономічних позицій.

Попри суттєві виклики у сфері торгівлі товарами, ще однією важливою характеристикою зовнішньоекономічної позиції країн Центральної та Східної Європи є динаміка торгівлі послугами, яка часто демонструє відмінну траєкторію розвитку та інший ступінь чутливості до воєнних і цінових шоків.

На відміну від товарного сектору, послуги мають більш гнучку структуру, вищу частку інтелектуальної праці, нижчі логістичні ризики та більшу здатність до цифровізації, що сприяє швидкій адаптації до умов геополітичної та економічної турбулентності. Як свідчить статистика, протягом 2021-2024 років саме сфера послуг стала одним із ключових джерел стійкості зовнішньоекономічних позицій Польщі, Угорщини та Чехії, компенсуючи частково негативні ефекти, пов’язані з енергетичною кризою та порушеннями фізичної логістики товарних потоків.

Для підтвердження цих тенденцій звернемося до агрегованих показників зовнішньої торгівлі послугами за 2019-2024 роки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка торгівлі послугами Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт послуг Польщі	70452	66618	81131	95374	108823	118714
Імпорт послуг Польщі	43607	40641	49881	57558	66179	75176
Експорт послуг Угорщини	30130	22711	26906	30962	37174	38304
Імпорт послуг Угорщини	22183	18117	21287	23280	26963	27395
Експорт послуг Чехії	30983	26437	30656	34622	39560	42539
Імпорт послуг Чехії	25803	21763	25001	30386	35602	38018

Джерело: складено автором на основі даних [12-14].

Результати аналізу даних, наведених у таблиці 2.2, свідчать про те, що упродовж 2019-2024 років експорт послуг у Польщі, Чехії та Угорщині демонстрував стійку позитивну динаміку, попри значні геополітичні та економічні ризики. Найбільш виразне зростання прослідковується у Польщі, де експорт послуг збільшився майже вдвічі порівняно з докризовим періодом. Це пояснюється масштабною структурною перебудовою економіки в напрямі цифрових сервісів, ділових та транспортних послуг, розширенням транзитних функцій та розвитком ІТ-аутсорсингу. Важливу роль відіграли також міграційні та логістичні фактори, оскільки польська економіка стала ключовим хабом гуманітарного, комерційного та транзитного обслуговування для України та країн ЄС.

У Чехії спостерігається більш стабільне та поступове зростання експорту послуг, що відображає глибоку інтеграцію у європейські виробничі ланцюги, зростання попиту на інжинірингові, інформаційні та професійні послуги, а також підвищення конкурентоспроможності у високотехнологічному секторі. На відміну від товарної торгівлі, яка чутливо реагує на енергетичні кризи та витрати логістики, чеський сектор послуг продемонстрував високу адаптивність, майже не зазнавши різких скорочень під час пікової фази війни.

В Угорщині, попри скромніші обсяги, експорт послуг відображає позитивну траєкторію, зростаючи особливо у 2022-2023 роках. Це пов'язано з підвищенням попиту на транспортно-логістичні та технічні послуги, а також активним залученням зовнішніх фінансових і консалтингових сервісів. Водночас темпи зростання стримувалися борговими обмеженнями, волатильністю курсу форинта та нижчою здатністю бізнесу компенсувати підвищення виробничих витрат.

Що стосується імпорту послуг, найактивніше його зростання простежується у Польщі та Чехії. Імпорт послуг зріс як у кількісному вираженні, так і структурно, що відображає збільшення потреби у спеціалізованих ІТ-рішеннях, інжинірингових, фінансових та науково-технічних сервісах. Таке зростання є ознакою інституційної зрілості ринку: чим більш інтегрованою є економіка, тим більша потреба у висококваліфікованих послугах з-за кордону. В Угорщині імпорт послуг мав більш нерівномірну траєкторію, що частково пояснюється жорсткішими монетарними умовами та борговою залежністю, які обмежували зовнішній попит.

Баланс послуг у Польщі та Чехії виглядає стійким і часто позитивним, що компенсує періодичні погіршення у товарному балансі, спричинені високими енергетичними витратами та логістичними ризиками. Угорщина, навпаки, продемонструвала меншу здатність підтримувати позитивне сальдо

послуг, що відображає більш глибоку валютну волатильність та залежність від зовнішнього фінансування.

Узагальнюючи, результати аналізу даних таблиці 2.2 підтверджують важливий висновок: сфера послуг стала ключовим стабілізаційним компонентом зовнішньоекономічних позицій Польщі, Чехії та Угорщини у період геополітичної турбулентності. Розвиток цифрових сервісів, аутсорсингу, транспортних та ділових послуг, а також активне залучення високотехнологічних рішень забезпечили економікам регіону відносну стійкість, дозволивши згладити наслідки енергетичного та логістичного шоку.

Це ще раз підтверджує, що інституційна інтеграція до внутрішнього ринку ЄС та посилення цифровізації бізнесу є стратегічними чинниками резильєнтності зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ.

2.2. Трансформація доходів, трансфертів та структури поточного рахунку країн ЦСЄ в умовах геополітичної напруги

Актуальність аналізу доходів, трансфертів та структури поточного рахунку країн Центральної та Східної Європи визначається тим, що саме первинні доходи та трансфертні потоки найоперативніше реагують на посилення геополітичної напруги, зміну інвестиційної поведінки, валютну волатильність і структурні дисбаланси у зовнішньоекономічній сфері.

В умовах війни Росії проти України регіон ЦСЄ зіткнувся з різким посиленням фіскально-валютних ризиків, що вплинуло на масштабність доходів від інвестицій, динаміку виплат за кордон, можливості внутрішнього накопичення капіталу, а також на стійкість фінансової інтеграції з ринком ЄС. Первинні доходи є показником не лише зовнішньоекономічної взаємодії, а й якісної трансформації інституційної та інвестиційної привабливості економіки, що робить їх надзвичайно чутливими до змін у бізнес-очікуваннях, політиці санкцій та енергетичних ризиках.

Крім того, аналіз надходжень і виплат первинних доходів дозволяє оцінити здатність економік акумулювати внутрішній дохід або, навпаки, втрачати його через зростання виплат іноземним інвесторам. Для регіону ЦСЄ це питання є принциповим, оскільки значна частина промислових активів контролюється транснаціональними компаніями, а частка іноземної власності у виробництві, фінансовому секторі та транспортно-логістичному комплексі залишається високою. В умовах геополітичної турбулентності баланс між надходженнями та виплатами визначає стійкість поточного рахунку та загальну зовнішньоекономічну позицію, формуючи потенціал до внутрішнього інвестування, соціальних видатків і подальшої модернізації економіки.

Узагальнюючи ці аргументи, аналіз динаміки первинних доходів Польщі, Угорщини та Чехії є необхідним для розуміння того, як війна та енергетична криза трансформували структуру зовнішньоекономічної взаємодії, вплинули на інвестиційну поведінку міжнародних корпорацій та визначили здатність країн акумулювати або втрачати фінансові ресурси.

Таблиця 2.3

**Динаміка первинних доходів Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Надходження первинних доходів до Польщі	14668	13508	16126	20646	23980	25051
Виплати первинних доходів Польщею	39563	35963	46493	48136	54990	55932
Надходження первинних доходів до Угорщини	18444	13566	21105	22833	30520	32251
Виплати первинних доходів Угорщиною	22166	17134	26600	27688	37355	38237
Надходження первинних доходів до Чехії	12982	9649	12544	14215	16616	18019
Виплати первинних доходів Чехією	26872	20948	28100	29765	31821	32805

Джерело: складено автором на основі даних [15-17].

Для підтвердження тенденцій звернемося до статистичних показників первинних доходів за 2019-2024 роки (табл. 2.3), що дозволяють простежити зміни у надходженнях та виплатах кожної країни і оцінити ступінь резильєнтності або вразливості їхніх зовнішньоекономічних позицій.

Результати аналізу даних, наведених у таблиці 2.3, свідчать про те, що для Польщі характерним є поступове та суттєве зростання надходжень первинних доходів, які збільшилися з 14,7 млрд дол. у 2019 році до 25,1 млрд дол. у 2024 році. Це зростання пояснюється активною інвестиційною діяльністю, високими обсягами промислового та логістичного виробництва, а також розширенням експорту капіталомістких послуг. Водночас виплати первинних доходів залишаються значно вищими, ніж надходження, що відображає структурну домінантність транснаціонального капіталу та значні дивідендні зобов'язання перед іноземними інвесторами. Така ситуація є типовою для економік з високим рівнем іноземної власності, але під час геополітичної нестабільності вона збільшує чутливість поточного рахунку до валютних ризиків і відтоку доходів.

В Угорщині динаміка має схожий характер: надходження первинних доходів зросли з 18,4 млрд дол. у 2019 році до 32,3 млрд дол. у 2024 році, що демонструє високу здатність економіки акумулювати капітал в умовах інтеграції у європейські виробничі ланцюги, зростання експорту послуг та промислової кооперації. Проте виплати іноземним власникам також суттєво збільшилися – з 22,2 млрд дол. у 2019 році до понад 38,2 млрд дол. у 2024 році, що погіршує баланс первинних доходів і знижує внутрішню здатність до інвестування. Різниця між надходженнями та виплатами відображає високу боргову й інвестиційну залежність Угорщини від зовнішнього капіталу, яка в умовах турбулентності створює додаткові ризики макрофінансової стійкості.

Чехія демонструє стабільні надходження первинних доходів, які зростають із 13 млрд дол. у 2019 році до 18 млрд дол. у 2024 році, підтримуючи потенціал до внутрішнього накопичення ресурсів. Однак

виплати іноземним інвесторам значно перевищують надходження і постійно зростають, досягнувши 32,8 млрд дол. у 2024 році. Така ситуація демонструє структурний характер зовнішньоекономічної взаємодії Чехії, де промисловий сектор значною мірою належить міжнародним корпораціям, а дивідендні потоки системно перевищують внутрішню дохідність. Це обмежує можливість економіки акумулювати фінансові ресурси та створює потенційні фінансові ризики, особливо за умов зростання інфляційного й енергетичного навантаження.

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу, можна зробити висновок, що у Польщі, Чехії та Угорщині надходження первинних доходів зростають протягом усього досліджуваного періоду, але виплати іноземним інвесторам є значно більшими, що формує стійке негативне сальдо за первинними доходами. У період геополітичної напруги така диспропорція стає критичною, оскільки зменшує внутрішній потенціал економік до накопичення ресурсів, потребує фінансової підтримки, підвищує залежність від зовнішнього фінансування та посилює вразливість поточного рахунку. Водночас позитивна динаміка надходжень свідчить про збереження високої інвестиційної привабливості країн ЦСЄ, що дозволяє економікам залишатися конкурентними навіть у період нестабільності.

Окрім первинних доходів, важливим компонентом зовнішньоекономічної позиції є вторинні доходи, які включають соціальні трансферти, гуманітарні виплати, грошові перекази мігрантів, гранти міжнародних організацій та допомогу урядів. На відміну від первинних доходів, де переважають дивідендні та процентні потоки, вторинні доходи більш чутливо реагують на соціально-гуманітарні фактори, міграційні процеси та обсяги міжнародної підтримки. У період війни Росії проти України саме вторинні доходи стали одним із ключових стабілізаторів зовнішньоекономічної позиції країн ЦСЄ, компенсуючи частину втрат від погіршення торговельного балансу та зростання виплат за первинними доходами.

Динаміка таких доходів відображає не лише економічну взаємодію, а й фінансову участь країн у європейських програмах підтримки, обсяги гуманітарної допомоги, масштаб переказів трудових мігрантів, а також рівень соціальних трансфертів, пов'язаних з інтеграцією українських біженців, які після 2022 року суттєво вплинули на економіки Польщі, Чехії та Угорщини. Для виявлення цих тенденцій розглянемо статистичні показники надходжень і виплат вторинних доходів у 2019-2024 роках (табл. 2.4), що дозволять оцінити ступінь фінансової підтримки, соціальної інтеграції та зміну зовнішньоекономічної резильєнтності держав у період військово-політичної турбулентності.

Таблиця 2.4

**Динаміка вторинних доходів Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Надходження вторинних доходів до Польщі	10137	12778	11076	11058	12205	11953
Виплати вторинних доходів Польщею	8854	9879	12129	14013	14434	15917
Надходження вторинних доходів до Угорщини	2944	2960	2636	2419	2854	3509
Виплати вторинних доходів Угорщиною	3911	3768	4580	3981	5108	4876
Надходження вторинних доходів до Чехії	4878	5261	6006	5796	5584	5803
Виплати вторинних доходів Чехією	5735	6403	7164	7266	7825	7488

Джерело: складено автором на основі даних [15-17].

Результати аналізу статистичних показників вторинних доходів демонструють, що саме Польща стала основним реципієнтом фінансових ресурсів у регіоні, де надходження вторинних доходів зросли з 10,1 млрд дол. у 2019 році до 11,95 млрд дол. у 2024 році. Найвище значення припадає на період 2020 року, що пов'язано з антикризовими програмами ЄС, соціальними трансфертами та розширенням гуманітарної допомоги. Після 2022 року приріст надходжень пов'язаний з українською міграцією, підтримкою домогосподарств та міжнародним фінансуванням соціальних

програм. Польща також демонструє поступове зростання виплат вторинних доходів – з 8,85 млрд дол. у 2019 році до 15,9 млрд дол. у 2024 році, що відображає збільшення соціальних видатків, допомоги біженцям, пенсійних та страхових компенсацій, а також зростання бюджетних зобов'язань у сфері охорони здоров'я та освіти.

В Угорщині надходження вторинних доходів мають більш волатильну динаміку, але загальна тенденція свідчить про поступове зростання з 2,9 млрд дол. у 2019 році до 3,5 млрд дол. у 2024 році. Спад у 2021-2022 роках може пояснюватися обмеженими фіскальними можливостями держави та поступовим згортанням частини гуманітарних програм, тоді як зростання 2023-2024 років є наслідком інтеграції українських біженців, підвищення соціальних трансфертів та розширення технічної допомоги. Виплати вторинних доходів також демонструють загальний тренд зростання: від 3,9 млрд дол. у 2019 році до 4,87 млрд дол. у 2024 році, що підсилює зовнішній тиск на бюджетну систему і вказує на структурну потребу уряду у підтримці домогосподарств в умовах високої інфляції та зниження купівельної спроможності.

У Чехії динаміка вторинних доходів є більш помірною, але стабільно позитивною. Надходження збільшуються з 4,88 млрд дол. у 2019 році до 5,8 млрд дол. у 2024 році. Найвищі значення припали на 2021 рік, коли посилилися програми соціальної підтримки, включаючи гранти та допомогу у рамках європейських інституцій. Виплати вторинних доходів Чехією також поступово зростають та досягають 7,49 млрд дол. у 2024 році, що свідчить про високі соціальні витрати, пов'язані зі зростанням кількості українських біженців та збільшенням державних компенсацій домашнім господарствам.

Порівняльний аналіз дозволяє зробити кілька ключових висновків. По-перше, Польща залишається регіональним лідером за масштабом вторинних доходів, оскільки її надходження значно перевищують величини для Чехії та Угорщини, що відображає як вищі обсяги гуманітарної допомоги, так і більший вплив міграційних потоків. По-друге, у трьох країнах вторинні

доходи зростають швидше, ніж до війни, що прямо підтверджує посилення ролі соціальних трансфертів як компенсаторного механізму зовнішньоекономічної стійкості. По-третє, виплати вторинних доходів у Чехії та Польщі зростають суттєвіше, ніж у Угорщині, що свідчить про більшу фіскальну відповідальність і зростання соціальних навантажень, пов'язаних із прийомом біженців та підтримкою домогосподарств.

Таким чином, вторинні доходи стали важливим елементом зовнішньоекономічної резильєнтності економік ЦСЄ, компенсуючи частину втрат у торгівлі та збалансовуючи поточний рахунок у період високої геополітичної напруги. Стійке зростання таких доходів є свідченням високої інтеграції держав у європейські програми підтримки, активного перерозподілу ресурсів та ефективної адаптації економік до соціальних і гуманітарних викликів воєнного періоду.

Далі у підрозділі на рисунку 2.1 проведемо графічний аналіз стану поточних операцій Польщі, Угорщини та Чехії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

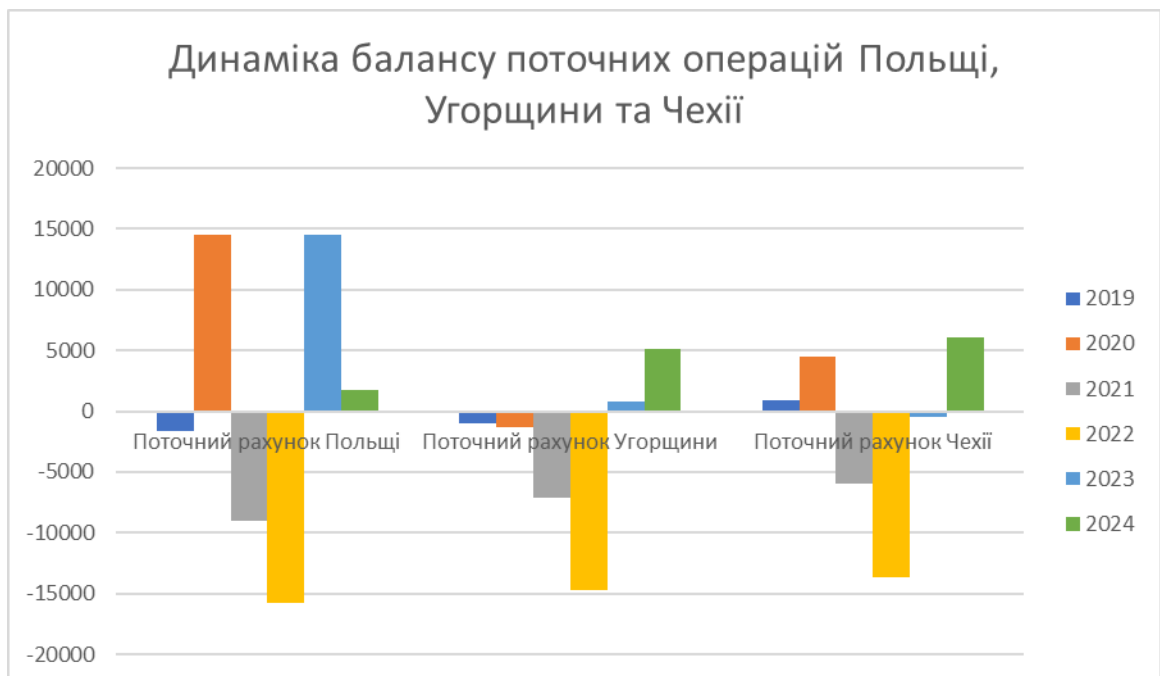

Рис. 2.1 Динаміка балансу поточних операцій Польщі, Угорщини та Чехії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

Джерело: складено на основі даних [15-17].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що динаміка балансу поточних операцій країн Центральної та Східної Європи за 2019-2024 роки демонструє суттєві коливання, пов'язані з пандемічним спадом, енергетичною кризою та війною Росії проти України. Баланс поточних операцій показує різницю між експортом та імпортом товарів, послуг, первинних і вторинних доходів, тому є важливим індикатором зовнішньоекономічної стійкості та структурної адаптивності.

Для Польщі характерна значна волатильність поточного рахунку, що відображає структурну чутливість економіки до логістичних, енергетичних та інфляційних шоків. У 2019 році дефіцит становив близько -1,6 млрд дол., що є порівняно невеликим значенням для масштабної економіки. Проте вже у 2020 році Польща різко покращила свою зовнішньоекономічну позицію і зафіксувала профіцит у понад 14,5 млрд дол., що пояснюється різким падінням імпорту через карантинні обмеження, скороченням внутрішнього попиту та високою конкурентоспроможністю експорту послуг та товарів у переробній промисловості.

У 2021 році ситуація кардинально змінилась: баланс став негативним – приблизно 9 млрд дол., що відображає поступове відновлення попиту на імпортні енергоресурси та компоненти для промисловості. У 2022 році дефіцит сягнув -15,8 млрд дол., що безпосередньо пов'язано з енергетичною кризою, різким зростанням вартості імпорту газу та нафти, розбалансуванням ланцюгів постачання та значним зростанням внутрішнього споживання, підтриманого фіскальними програмами. У 2023 році Польща знову демонструє істотне покращення: профіцит 14,5 млрд дол., що є своєрідною компенсацією попередніх втрат і свідчить про високу адаптивність економіки та постпандемічне відновлення експорту.

У 2024 році Польща знову повертається до рівноважного стану, фіксуючи скромний профіцит на рівні близько 1,8 млрд дол. Така динаміка свідчить про поступове зниження цінових шоків, часткове відновлення промислового виробництва, зменшення імпортного навантаження та

стабілізацію логістики. Таким чином, Польща демонструє найбільш різкі коливання поточного рахунку, що пов'язано з масштабністю її економіки, великим попитом на імпорт та активною участю у регіональному ринку.

Для Угорщини характерна довгострокова тенденція до дефіциту, хоча її масштаб суттєво змінювався залежно від цінових та валютних умов. У 2019 році дефіцит був відносно незначним – близько -1 млрд дол., але у 2020 році він поглибився до -1,3 млрд дол., попри зменшення зовнішнього попиту. Поворотний момент настає у 2021 році, коли дефіцит сягнув -7,1 млрд дол., що відображає зростання імпорту енергоносіїв та зміцнення інвестиційної активності у промисловому секторі.

У 2022 році Угорщина фіксує найгірший результат – -14,7 млрд дол., що є наслідком пікових цін на газ і нафту, підвищенні вартості логістики та девальваційного тиску на форинт. Зростання дефіциту було також спричинене збільшенням боргових виплат та імпортом технологічних комплектувальних для автомобільної галузі.

Після 2022 року відбувається кардинальна корекція: Угорщина вперше за тривалий період демонструє результат близький до нульового балансу, а в 2023 році навіть незначний профіцит близько 0,75 млрд дол. Це пояснюється зниженням вартості імпорту енергоносіїв, структурними змінами у виробничих ланцюгах та покращенням умов торгівлі. У 2024 році Угорщина демонструє стійке покращення – профіцит понад 5 млрд дол., що є важливим відновлювальним сигналом і свідчить про релокацію зовнішніх потоків, поступову нормалізацію енергетичної ситуації та адаптацію ринку.

Загалом Угорщина показує найглибші негативні значення серед трьох країн, але з 2023 року – найшвидші темпи відновлення, що є проявом високої чутливості економіки до глобальних умов та валютного середовища.

Чехія має найстабільнішу динаміку, хоча й не позбавлену суттєвих зовнішніх шоків. У 2019 році країна демонструє невеликий профіцит – приблизно 0,9 млрд дол., у 2020 році – близько 4,5 млрд дол., що відображає обмежене споживання та падіння імпорту під час пандемії. У 2021 році

ситуація кардинально погіршується – дефіцит понад -5,9 млрд дол., що пояснюється структурними потребами промисловості в імпортованих комплектуючих та зростанням витрат на енергоресурси.

Найбільший дефіцит припадає на 2022 рік – приблизно -13,6 млрд дол., що відображає загальноєвропейську енергокризу та зниження зовнішнього попиту. Проте вже у 2023 році Чехія значно покращує свою позицію та виходить майже на нульовий баланс (-0,43 млрд дол.), що свідчить про ефективну адаптацію та відновлення експорту. У 2024 році країна демонструє найкращий результат серед трьох держав – профіцит понад 6 млрд дол., що є свідченням високої конкурентоспроможності, промислової інтеграції та гнучкої структурної політики.

Порівняльна динаміка показує, що всі три економіки зазнали значних втрат у 2022 році, які є прямим наслідком енергетичної кризи та структурних логістичних шоків. Проте вже з 2023 року відбувається часткове відновлення балансу поточних операцій, що відображає адаптаційні можливості економік і стабілізуючу роль інтеграції в єдиний ринок ЄС.

При цьому:

- Польща є найбільш волатильною, але з найвищою здатністю до швидкого відновлення;
- Угорщина є найбільш вразливою до енергетичних та боргових чинників, проте демонструє найдинамічніший розворот після 2022 року (можливо за рахунок співпраці з Росією);
- Чехія є найбільш структурно стабільною та промислово інтегрованою, з найкращими результатами у 2024 році.

Загалом, баланс поточних операцій підтверджує, що резильєнтність зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ значною мірою забезпечується інтеграцією до внутрішнього ринку ЄС, структурною перебудовою виробничих ланцюгів та пом'якшенням енергетичних шоків, тоді як найглибші втрати припадають на період пікових геополітичних ризиків.

2.3. Зміни у фінансових потоках та інвестиційній активності Польщі, Угорщини та Чехії в умовах геополітичної нестабільності

Актуальність аналізу фінансових потоків та інвестиційної активності країн Центральної та Східної Європи визначається тим, що саме прямі іноземні інвестиції виступають базовим джерелом структурної модернізації, трансферу технологій, поглиблення інтеграції у ланцюги доданої вартості та формування довгострокової конкурентоспроможності економіки. У період геополітичної нестабільності рішення інвесторів щодо входу чи виходу з ринку є індикатором не лише економічної привабливості країни, але й очікувань щодо фінансової безпеки, структурної стійкості та довіри до економічної політики.

Війна Росії проти України спричинила безпрецедентний розворот інвестиційних потоків у Європі, адже зростання енергетичних витрат, валютної волатильності, ризику логістичних зривів та загальної невизначеності призвело до зміни моделей розміщення капіталу, переорієнтації виробництва, реструктуризації бізнес-планів, зміни секторної спеціалізації та підвищення вимог до інституційної якості економічного середовища. Водночас інвестиційна активність стала важливим стабілізатором зовнішньоекономічної позиції країн: позитивний приплив ПІП підсилює поточний рахунок, фіскальну спроможність та довіру інвесторів, тоді як масовий відплив капіталу створює ризики для валютного курсу, бюджету та внутрішнього інвестування.

Саме тому дослідження динаміки припливу та відпливу капіталу в Польщі, Чехії та Угорщині дозволяє оцінити структурну адаптацію економік до зовнішніх ризиків, з'ясувати, як змінювалися інвестиційні стратегії міжнародних корпорацій та який обсяг ресурсів економіки втрачали або залучали в умовах війни та енергетичної кризи. Для більшої наочності проаналізуємо статистичні дані за 2019-2024 роки, що характеризують масштаби припливу та відпливу прямих іноземних інвестицій (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка прямих іноземних інвестицій Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Відплив ПІІ з Польщі	5369	5073	10220	12603	14777	7764
Приплив ПІІ в Польщу	19012	20086	37512	41780	34316	18456
Відплив ПІІ з Угорщини	98257	164491	29526	-5955	-73115	-48371
Приплив ПІІ в Угорщину	98265	167399	33516	-1914	-70837	-32786
Відплив ПІІ з Чехії	4776	2087	11545	5673	8448	11179
Приплив ПІІ в Чехію	10752	8515	12891	9144	11892	13051

Джерело: складено автором на основі даних [18-19, 22-23, 27-28].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що для Польщі характерна виразна позитивна динаміка припливу ПІІ протягом 2019-2023 років, що свідчить про стійку довіру інвесторів, глибоку інтеграцію у європейські виробничі ланцюги та масштабність промислових проєктів. Обсяг припливу капіталу зріс із 19,0 млрд дол. у 2019 р. до рекордних 41,8 млрд дол. у 2022 р., що відображає активну інвестиційну фазу, пов'язану з автомобільною промисловістю, логістикою, цифровими сервісами та енергетичною модернізацією. Навіть у складних умовах воєнної нестабільності Польща зберегла інвестиційну привабливість – приплив ПІІ у 2023 р. становив 34,3 млрд дол., що є другим найвищим показником у вибірці.

Проте 2024 рік демонструє суттєве зниження припливу – до 18,5 млрд дол., що зумовлено послабленням зовнішнього попиту, дискусіями щодо фіскальної політики ЄС, валютною волатильністю та нормалізацією після піку інвестиційних проєктів. Відплив ПІІ з Польщі також зростає протягом майже всього періоду, досягнувши максимуму у 2023 р. – 14,8 млрд дол., що свідчить про часткову ротацію капіталу, вихід частини корпорацій зі старих активів та перегляд виробничих стратегій. Однак у 2024 р. відплив суттєво знижується – до 7,8 млрд дол., що є ознакою стабілізації та зменшення інвестиційної турбулентності.

Загалом Польща демонструє найбільш збалансовану інвестиційну позицію, де приплив капіталу істотно перевищує відплив у всі роки, за

винятком короткострокових коливань. Це означає, що навіть за умов геополітичного ризику міжнародні корпорації розглядають Польщу як безпечний і стратегічний майданчик для інвестицій.

Угорщина має найбільш нестандартну та різку динаміку інвестиційних потоків серед трьох держав. У 2019-2021 рр. приплив і відплив ПІІ мають майже тотожні величини, що свідчить про високу активність інвесторів та постійну ротацію капіталу. Однак у 2022 р. ситуація кардинально змінюється: обсяг припливу ПІІ та їхнього відпливу різко стає негативним у розмірах -1,9 млрд дол. припливу та -6 млрд дол. відпливу, що означає чисте вилучення іноземного капіталу та різке зниження інвестиційної активності.

У 2023 р. Угорщина демонструє найглибший відплив у всій вибірці у понад -71 млрд дол., що є шоковим значенням та свідчить про масштабну релокацію виробничих процесів, вихід окремих інвесторів, реструктуризацію європейських ланцюгів постачання та переорієнтацію інвестицій на інші юрисдикції. Такий виражений негативний тренд зумовлений: високою волатильністю форинта; значним борговим навантаженням; політичними ризиками, що послаблюють інституційну довіру; посиленням залежності від російських енергоносіїв.

У 2024 р. інвестиційні показники залишаються негативними, хоча значно менш шокowymi: приплив -32,8 млрд дол., відплив -48,4 млрд дол. Це означає, що в країні триває адаптація бізнесу до нових умов, реструктуризація інвестиційного портфеля та поступовий перегляд участі ТНК у місцевих виробничих кластерах.

Таким чином, Угорщина є найбільш вразливою інвестиційною економікою регіону, де війна та енергетична криза призвели до різкого погіршення інституційної довіри та масштабного перерозподілу капіталу.

Чехія демонструє найстабільнішу та послідовну інвестиційну динаміку, що свідчить про структурну інтегрованість, передбачуваність економічної політики та високу конкурентоспроможність промислової бази. Приплив ПІІ зростає з 10,7 млрд дол. у 2019 р. до 13,9 млрд дол. у 2024 р., що є

показником довготривалого інституційного інвестування, розширення високотехнологічного виробництва, активного розвитку машинобудування та аутсорсингових сервісів.

Відплив капіталу з Чехії також зростає, але залишається помірним і структурно закономірним від 4,8 млрд дол. у 2019 р. до 11,2 млрд дол. у 2024 р. Таке зростання пояснюється: диверсифікацією активів корпорацій; переорієнтацією частини прибутків за кордон; розвитком міжнародних промислових партнерств. У результаті для Чехії характерний відносно стабільний чистий приплив інвестицій, що свідчить про низьку інституційну турбулентність, впевненість інвесторів у довгострокових перспективах та високий рівень інтеграції у глобальні виробничі мережі.

Таким чином, війна Росії проти України трансформувала інвестиційні потоки у регіоні: інституційно сильні економіки (Польща і Чехія) зберегли здатність акумулювати капітал, тоді як Угорщина відчула безпрецедентний рівень інвестиційної вразливості та перерозподілу ресурсів. Це підтверджує, що стійкість зовнішньоекономічної позиції є не лише функцією товарної торгівлі чи валютної політики, а й результатом глибокої інституційної довіри, прогнозованості регуляторного середовища та рівня інтеграції у виробничі кластери ЄС.

Поряд із прямими іноземними інвестиціями, суттєвий вплив на зовнішньоекономічну позицію країн ЦСЄ має динаміка портфельних інвестицій, які є більш чутливими до короткострокових ризиків, процентних ставок, волатильності фондових ринків та змін очікувань інвесторів. На відміну від ПП, портфельні потоки значною мірою формуються за рахунок операцій з цінними паперами та державними борговими інструментами, тому відображають миттєву реакцію інвесторів на геополітичну невизначеність, ринкові шоки чи перехідні монетарні режими.

Для оцінки таких процесів звернемося до динаміки портфельних інвестицій Польщі, Угорщини та Чехії протягом 2019-2024 рр. (табл. 2.6), де наведено обсяги припливу та відпливу капіталу за всіма країнами.

Таблиця 2.6

**Динаміка портфельних іноземних інвестицій Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Відплив портфельних інвестицій з Польщі	-283	-4275	5052	3120	14462	14423
Приплив портфельних інвестицій в Польщу	-12381	-11086	-6843	5581	9910	25755
Відплив портфельних інвестицій з Угорщини	292	751	3743	2573	7020	5976
Приплив портфельних інвестицій в Угорщину	-1455	3743	2720	6687	16057	4725
Відплив портфельних інвестицій з Чехії	-178	2209	4936	232	3315	7039
Приплив портфельних інвестицій в Чехію	4501	8082	1255	-14414	-549	15425

Джерело: складено автором на основі даних [20-21, 24-26, 29-31].

Як свідчать результати аналізу, динаміка портфельних потоків Польщі має складний і контрастний характер. У 2019-2020 роках спостерігається відчутний чистий відплив капіталу як за облігаційними, так і за акціонерними інструментами, що відображає посилення монетарної невизначеності, пандемічні ризики та тимчасове погіршення інвестиційних очікувань. У 2021 р. ситуація змінюється: приплив портфельних інвестицій стає позитивним (понад 5 млрд дол.), що збігається з періодом економічного відновлення, поступовою лібералізацією кредитування та активізацією ринкової ліквідності.

В умовах військової та енергетичної невизначеності 2022 р. Польща демонструє помірний профіцит портфельних інвестицій (близько 5,6 млрд дол.), який узгоджується з високим попитом на польські державні цінні папери як відносно безпечний фінансовий інструмент у регіоні. У 2023 р. приплив портфельного капіталу посилюється майже вдвічі та сягає майже 10 млрд дол., що відображає повернення міжнародних інвесторів та зростання довіри до макроекономічної політики Польщі.

Найбільш значущим результатом є 2024 рік, коли приплив портфельних інвестицій вибухово зростає до понад 25,7 млрд дол., а відплив

залишається стабільним (14,4 млрд дол.), що означає істотне покращення чистої інвестиційної позиції. Така ситуація свідчить про здатність польського ринку капіталу акумулювати великі обсяги ресурсів, які були перерозподілені з більш ризикових юрисдикцій. Польща фактично виступає регіональним фінансовим “хеджем”, що підтверджує структурну довіру інвесторів і вагому роль місцевого фондового ринку в період військової турбулентності.

Портфельні інвестиції Угорщини демонструють нерівномірність та чутливість до ринкових шоків, що корелює з високою волатильністю фінансових інструментів та нестійкістю інституційного середовища. До 2021 р. приплив портфельного капіталу є помірно позитивним, особливо у 2020-2021 рр., коли чистий приплив у сукупності перевищує 6 млрд дол. Це стало можливим на тлі зростання ринкового попиту на облігаційні інструменти, пов’язані із державними програмами підтримки.

У 2022 р. структура потоків кардинально змінюється: темпи відпливу капіталу посилюються (понад 2,5 млрд дол.), а приплив, хоча й позитивний, зростає менш суттєво. У 2023 р. ринок показує аномально високий приплив у понад 16 млрд дол., що пояснюється короткостроковою монетарною політикою, притоком спекулятивного капіталу та високою дохідністю угорських боргових паперів через ослаблення національної валюти. Така динаміка є подвійною: вона виглядає позитивно, але також сигналізує про високу вразливість економіки, оскільки залежить від короткострокових очікувань, а не довготривалих інституційних факторів.

У 2024 р. спостерігається сповільнення припливу портфельного капіталу до 4,7 млрд дол., тоді як відплив становить майже 6 млрд дол. Сукупно це означає помітне погіршення чистої позиції, що підтверджує коливальний характер угорського ринку капіталу та залежність від глобальних процентних циклів, а також від оцінки політичних ризиків.

Чехія демонструє найбільш екстремальні короткострокові інверсії портфельних потоків, які обумовлені особливостями регіонального

розміщення активів, операціями банківського сектору та структурним рухом капіталу в межах ЄС.

У 2019-2021 рр. Чехія має загалом позитивну динаміку припливу портфельних інвестицій, що підтверджує впевненість інвесторів у стабільності національного ринку. Найбільш різка зміна спостерігається у 2022 р., коли відбувається чистий надмасштабний відплив у понад 14,4 млрд дол., що є реакцією на енергетичну кризу, інфляційні ризики, зміну політики ЄЦБ та часткову ротацію активів міжнародних корпорацій. Водночас 2023 р. демонструє відсутність значущого припливу (-549 млн дол.), що є символом обережного позиціонування інвесторів.

Найяскравішим поверненням на ринок стає 2024 рік, коли приплив капіталу різко зростає до 15,4 млрд дол., а відплив посилюється до 7 млрд дол. Сукупно це означає суттєве чисте покращення портфельної позиції. Така ситуація свідчить про відновлення довіри до економіки Чехії, переозначення ризиків та повернення середньострокового капіталу.

Таким чином, Польща стає найбільш привабливим фінансовим ринком регіону, акумулюючи значні обсяги портфельного капіталу з ЄС та третіх країн. Чехія демонструє циклічні, але структурно здорові ринкові корекції, здатні швидко поглинати капітал після періодів відпливу. Угорщина залишається найбільш ризиковою юрисдикцією, де портфельні інвестиції характеризуються короткими спекулятивними хвилями та значною вразливістю до монетарних і політичних ризиків.

Поряд із прямими та портфельними інвестиціями, іншими іноземними інвестиціями вважають кредити між підприємствами, міжбанківське кредитування, позики внутрішніх і зовнішніх установ, різні боргові вимоги та торговельні кредити. Цей тип операцій є найчутливішим до ліквідності фінансових секторів, кредитних ризиків, валютних очікувань і короткострокових рішень інвесторів, тому він найбільш динамічно реагує на геополітичні кризи, фіскальну політику, зовнішні дефіцити та зміну структури фінансової інтеграції.

З огляду на це, аналіз таких потоків дозволяє оцінити якісні зміни в борговій залежності економік, доступність зовнішнього фінансування, ризику рефінансування та ступінь інституційної довіри до національного кредитного середовища, що особливо важливо в умовах війни, енергетичної турбулентності та поступової ротації капіталу в Європі.

Для виявлення цих тенденцій розглянемо агреговані показники кредитування та боргових зобов'язань Польщі, Угорщини та Чехії у 2019-2024 роках (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка інших іноземних інвестицій Польщі, Угорщини та Чехії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Надання кредитів з Польщі	1413	15255	12531	20685	20348	6781
Отримання кредитів в Польщі	4224	5115	17051	18031	13312	22771
Надання кредитів з Угорщини	628	2965	5009	9155	1300	14086
Отримання кредитів в Угорщині	2668	5252	13010	14811	-3661	-620
Надання кредитів з Чехії	-1038	2430	-141	7966	2213	20576
Отримання кредитів в Чехію	-7276	-14458	13817	17080	185	1026

Джерело: складено автором на основі даних [20-21, 24-26, 29-31].

Як свідчать результати аналізу, Польща демонструє стрімке нарощування інших іноземних інвестицій, що проявляється в суттєвому зростанні кредитування з боку польських установ з 1,4 млрд дол. у 2019 р. до рекордних 20,7 млрд дол. у 2022 р., після чого у 2024 р. показник коригується до 6,8 млрд дол. Така динаміка свідчить про активну роль польських фінансових і корпоративних структур у міжнародному кредитуванні, а також про розширення виробничих ланцюгів і фінансування великого бізнесу.

Зворотна сторона – зростання зовнішніх кредитних зобов'язань, які збільшилися з 4,2 млрд дол. у 2019 р. до 22,8 млрд дол. у 2024 р. Це означає підсилення боргової інтеграції з європейськими ринками капіталу, використання зовнішніх ресурсів для підтримки виробництва та інвестиційних проєктів, а також підвищену залежність від умов рефінансування. Водночас співвідношення між наданими та отриманими кредитами свідчить про активний перерозподіл капіталу всередині регіону,

де польські компанії дедалі частіше виступають кредиторами, а не лише позичальниками.

Структурно для Польщі характерна збалансована боргова позиція: хоча зовнішні кредити збільшуються, країна зберігає можливість постачання капіталу за кордон, що підсилює її роль як фінансового донора і свідчить про високу резильєнтність банківського та корпоративного секторів.

Динаміка Угорщини демонструє надзвичайно волатильну кредитну позицію, що корелює із загальною інвестиційною нестабільністю й ослабленням інституційної довіри. Надання кредитів збільшується у 2019-2022 рр. (до 9,2 млрд дол.), але у 2023 р. різко скорочується до 1,3 млрд дол., після чого у 2024 р. зростає до 14,1 млрд дол. Така траєкторія свідчить про стрімку ротацію корпоративних фінансових стратегій, циклічність потреб у рефінансуванні та підвищені ринкові ризики.

Ще більш показовою є динаміка отриманих кредитів: зростання у 2019-2022 рр. змінюється аномальними від'ємними значеннями у 2023-2024 рр. (-3,7 млрд та -0,6 млрд дол.), що означає чисте вилучення зовнішнього боргового фінансування з країни. Такі показники інтерпретуються як результат: згортання частини іноземних кредитних ліній; скорочення міжбанківського кредитування; реструктуризації активів іноземних груп; підвищених валютних ризиків; низької довіри до місцевих регуляторних сигналів.

Фактично, кредитний сектор Угорщини втрачає зовнішнє фінансування, що суттєво підсилює ризики коригування ліквідності, боргових навантажень та інвестиційних обмежень. Такі значення повністю узгоджуються з попереднім аналізом масового відтоку ПІІ та портфельного капіталу.

Чехія демонструє переважно висхідну траєкторію зовнішнього кредитного залучення, що відображає глибоку інтеграцію у транснаціональні банківські та виробничі ланцюги. Надання кредитів з Чехії є циклічним, але у 2024 р. сягає 20,6 млрд дол., що суттєво перевищує показники попередніх

років. Така динаміка свідчить про: активне використання корпоративних ресурсів; високу кредитоспроможність; диверсифікацію фінансування.

Особливо важливою є позитивна динаміка кредитів, отриманих Чехією: з від'ємних значень у 2019-2020 рр. (чисте вилучення позик) потоки коригуються до суттєвих позитивних значень у 2021-2024 рр., що демонструє відновлення зовнішнього боргового фінансування, зміцнення банківського сектору та довіру міжнародних фінансових інститутів.

На відміну від Угорщини, Чехія демонструє інституційно здорову кредитну позицію, де зовнішнє фінансування використовується не для короткострокового покриття дефіцитів, а для структурного розширення виробничої бази, технологічних проєктів та промислових партнерств. У цьому сенсі країна показує найвищий рівень фінансової інтегрованості серед трьох держав.

Отже, результати проведеного аналізу свідчать про те, що Польща утримує найстійкішу позицію: вона одночасно кредитує інші країни та активно залучає зовнішні ресурси, що робить її ключовим фінансовим хабом регіону. Чехія демонструє найкращу якість кредитної інтеграції: зовнішні позики є стабільними, інституційно обґрунтованими та спрямованими на промислову модернізацію, що підсилює її макрофінансову резильєнтність.

Угорщина фіксує найглибший розрив у зовнішньому кредитуванні та найвищий рівень боргової вразливості, що свідчить про структурні проблеми фінансового середовища, низьку довіру до регулювання, високу спекулятивність ринкових потоків і обмежений потенціал довгострокових інвестицій.

Для комплексної характеристики зовнішньоекономічної стійкості далі проаналізуємо зведену динаміку фінансового рахунку, яка інтегрує всі види міжнародних операцій і демонструє чисту позицію країн відносно решти світу. Саме фінансовий рахунок дає можливість побачити якісні результати впливу воєнної нестабільності на структуру капітальних потоків, а також оцінити ступінь стійкості або вразливості національних економік до

зовнішнього фінансування. З огляду на це, звернемося до порівняльної динаміки фінансового рахунку Польщі, Угорщини та Чехії за 2019–2024 роки (рис. 2.2), щоб визначити глибину макрофінансової адаптації, рух інвестиційного капіталу та зміну зовнішньоекономічної резильєнтності в умовах геополітичної турбулентності.

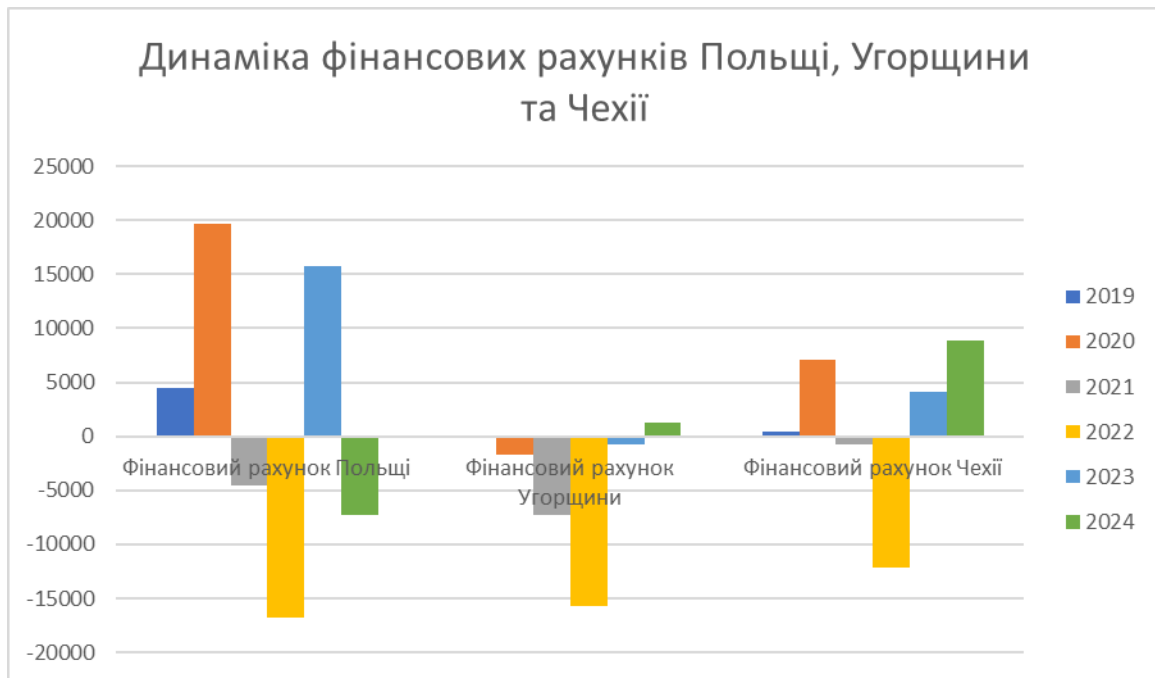

Рис. 2.2. Порівняння динаміки фінансових рахунків Польщі, Угорщини та Чехії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

Джерело: складено автором на основі даних [32-37].

Як свідчать результати аналізу, динаміка фінансового рахунку Польщі вирізняється підвищеною волатильністю, що є прямим наслідком адаптації бізнесу до змін у глобальній ліквідності, цінових шоків та енергетичної турбулентності. У 2019 р. фінансовий рахунок становив 4,4 млрд дол., а у 2020 р. різко зріс до 19,6 млрд дол., що свідчить про значний масштаб інвестицій за кордон, на тлі тимчасового послаблення внутрішнього попиту та збільшення короткострокових операцій з активами. У 2021 р. Польща повертається до негативного значення близько -4,5 млрд дол., що означає чистий приплив міжнародного капіталу та активізацію інвестицій у польський ринок. Це узгоджується зі зростанням попиту на активи у промисловості, логістиці та секторі фінансових послуг.

У 2022 р. Польща демонструє істотний чистий приплив зовнішнього фінансування -16,8 млрд дол., що є наслідком воєнної невизначеності, значного імпорту енергоносіїв, рефінансування бізнесу та розширення інституційних потреб економіки у зовнішніх ресурсах. У 2023 р. тренд змінюється, і фінансовий рахунок стає позитивним на рівні 15,7 млрд дол., що свідчить про масштабну ротацію активів та часткову інвестиційну переорієнтацію польського капіталу на зовнішні ринки. У 2024 р. рахунок знову стає негативним (-7,3 млрд дол.), що відображає чистий приплив фінансування у польську економіку та зростання попиту на внутрішні інвестиції.

Отже, Польща демонструє динамічний і двонапрямний характер фінансового рахунку, де періоди активного інвестування за кордон чергуються з масштабними припливами міжнародного капіталу. Такий формат є ознакою інституційної сили ринку та його здатності швидко поглинати або експортувати капітал, залежно від умов. Польща фактично виступає ключовим регіональним фінансовим посередником, оскільки її баланс не є структурно слабким, він лише відображає стратегічний перерозподіл активів.

Угорщина демонструє найбільш суперечливу та вразливу динаміку, що корелює з глибокими інвестиційними, валютними та політичними ризиками. У 2019 р. фінансовий рахунок становив приблизно 0,04 млрд дол., що є незначним чистим інвестуванням за кордон. У 2020 р. показник стає негативним (-1,7 млрд дол.), що свідчить про приплив зовнішнього фінансування, частково спричиненого кризовою потребою бізнесу у ліквідності. У 2021 р. фінансовий рахунок суттєво погіршується (-7,3 млрд дол.), що означає значне залучення зовнішніх ресурсів, спричинене потребами у фінансуванні енергоємних виробництв, зростанням витрат на імпорт комплектуючих та збільшенням боргових зобов'язань. Найгірша ситуація спостерігається у 2022 р., коли рахунок падає до -15,7 млрд дол., демонструючи пікову потребу економіки у зовнішньому фінансуванні через воєнні та енергетичні шоки. Такий рівень негативного значення є одним із найглибших серед усіх держав регіону, що засвідчує різке зростання боргової вразливості.

Після пікового падіння відбувається часткова нормалізація: у 2023 р. фінансовий рахунок становить лише -0,75 млрд дол., а у 2024 р. повертається до позитивного значення 1,3 млрд дол., що означає розворот інвестиційного циклу, поступове зниження енергетичного тиску та стабілізацію короткострокових ринкових ризиків. Ця динаміка є логічним продовженням раніше встановлених трендів: Угорщина найбільше постраждала від структурного відтоку капіталу та дефіциту, але після 2023 р. демонструє поступову адаптацію.

Загалом фінансовий рахунок Угорщини підтверджує, що економіка держави є найбільш боргово залежною та найменш стійкою до зовнішніх ризиків, однак потенціал до стабілізації існує. Відновлення позитивного значення фінансового рахунку у 2024 р. означає, що система починає відновлювати довіру, хоча на фоні суттєвих інституційних обмежень.

Чехія демонструє найбільш рівномірну та структурно стабільну динаміку серед трьох країн. У 2019 р. фінансовий рахунок становив 0,41 млрд дол., а у 2020 р. різко зростає до 7,1 млрд дол., що підтверджує здатність економіки інвестувати зовнішні активи під час пандемійної кризи та акумулювати капітал у регіональних мережах.

У 2021 р. баланс тимчасово стає негативним (-0,75 млрд дол.), що відображає короткостроковий приплив зовнішнього фінансування для підтримки ринку та внутрішнього виробництва. Найгірше значення припадає на 2022 р. у розмірі -12,1 млрд дол., що є очевидним наслідком енергетичних шоків, збільшення витрат на імпорт, зростання цінових ризиків та загальної невизначеності. Водночас уже у 2023 р. Чехія знову повертається до позитивного значення фінансового рахунку – 4,1 млрд дол., а у 2024 р. до 8,8 млрд дол., що є найкращим показником серед усіх держав вибірки.

Така динаміка демонструє стійку інтегрованість фінансового сектору Чехії, низьку боргову залежність та швидкість адаптації до шоків. Зростання позитивного фінансового рахунку у 2024 р. також означає суттєве накопичення капіталу всередині корпоративного сектору, що можна інтерпретувати як показник довіри до довгострокових економічних перспектив.

Таким чином, порівняння трьох країн демонструє чітку структурну асиметрію: Польща є найбільш гнучкою та здатною до двонапрямого руху капіталу, виступає фінансовим хабом, який у різні періоди або активно експортує інвестиції, або поглинає зовнішній капітал; Чехія є найбільш інституційно стабільною економікою, що швидко відновлює фінансовий рахунок після криз та демонструє здатність до стійкого накопичення активів; Угорщина є найбільш боргово вразливою економікою, де фінансовий рахунок глибоко негативний у 2021-2022 рр., однак поступово відновлює позитивний тренд після 2023 р.

Загалом фінансові рахунки підтверджують, що зовнішньоекономічна стійкість країн ЦСЄ є функцією інституційної довіри, глибини інтеграції в ринок ЄС, стабільності монетарної політики та якості регулювання, а не лише величини товарної торгівлі чи рівня прямих іноземних інвестицій.

РОЗДІЛ 3

ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ, ЧЕХІЄЮ ТА УГОРЩИНОЮ: СТРУКТУРНІ ТРЕНДИ ТА ДИНАМІКА У ВОЄННИХ УМОВАХ

Актуальність аналізу зовнішньої торгівлі та інвестиційної взаємодії між Україною та країнами Центральної та Східної Європи зумовлена тим, що саме держави ЦСЄ після початку повномасштабної війни Росії проти України стали одним із ключових економічних, логістичних та інтеграційних каналів для підтримки української економіки. Умови війни суттєво трансформували географію торговельних потоків України: традиційні ринки Чорноморського басейну залишилися частково заблокованими, а частина експортних і транзитних операцій переорієнтувалася в бік Європейського Союзу. При цьому саме країни ЦСЄ забезпечили доступ до внутрішнього ринку ЄС, логістичних коридорів, енергетичних та виробничих ресурсів, що стало критично важливою передумовою економічної стійкості України.

Особливий інтерес становлять Польща, Чехія та Угорщина, які, попри власні макроекономічні ризики і регіональні виклики, стали найбільш значущими торговельними партнерами України серед країн ЦСЄ, забезпечивши зростання імпорту критичних товарів, альтернативні маршрути експорту, виробничу кооперацію, розвиток прикордонної логістики та певний обсяг інвестиційної взаємодії. Аналіз торговельних потоків із цими трьома країнами не обмежує ширшої перспективи ЦСЄ, оскільки саме Польща, Чехія та Угорщина є найбільш інтегрованими каналами постачання та найчутливішими індикаторами воєнної дестабілізації та економічної адаптації на регіональному рівні.

У цьому контексті аналіз торговельних операцій дозволяє оцінити не лише масштаб змін та ступінь залежності України від партнерів ЦСЄ, але й трансформацію структури експорту, імпорту та логістичних маршрутів у воєнних умовах. Для оцінки цих тенденцій звернемося до статистичних

показників товарної торгівлі України з Польщею, Угорщиною та Чехією протягом 2019-2024 років (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка торгівлі товарами України з Польщею, Угорщиною та Чехією у 2019-2024 рр., у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт України до Польщі	2 539	2 518	4 378	5 983	4 418	4 088
Імпорт України з Польщі	3 725	3 815	4 622	5 230	6 347	6 762
Експорт України до Угорщини	752	490	608	1 357	724	472
Імпорт України з Угорщини	894	1 066	1 225	740	1 089	1 300
Експорт України до Чехії	667	607	1 104	1 036	848	739
Імпорт України з Чехії	1 085	888	1 326	1 339	1 682	2 362

Джерело: складено автором на основі даних [38-41].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що торгівля з Польщею має найбільший масштаб серед трьох країн Центральної Європи. Обсяг українського експорту до Польщі збільшився з 2,5 млрд дол. у 2019 р. до пікових 5,98 млрд дол. у 2022 р., що пов'язано з перенаправленням товарних потоків на європейський ринок через воєнні обмеження в Чорноморському регіоні, а також із високим попитом на продукцію АПК, металургію та переробку. У період 2023-2024 рр. спостерігається корекція експорту до 4,4 млрд дол. у 2023 р. і 4,1 млрд дол. у 2024 р., що пояснюється частковим відновленням альтернативних маршрутів, зниженням логістичного тиску та падінням світових цін на сировинні товари.

Імпорт з Польщі зріс із 3,7 млрд дол. у 2019 р. до 6,76 млрд дол. у 2024 р., причому помітне прискорення відбулося в 2022-2023 рр., що відображає потребу України у широкому спектрі товарів критичного імпорту: техніки, машин, енергетичного обладнання, фармацевтики, продуктів споживання та транспортних послуг. Відтак торговельний баланс між Україною та Польщею залишається стійко негативним, проте саме Польща забезпечує ключові логістичні та структурні функції для українського імпорту, що в умовах війни є фактором економічної безпеки [39].

Український експорт до Угорщини має значно менший масштаб і вищу волатильність. До 2021 р. обсяги експорту були відносно помірними, але у 2022 р. спостерігається різке зростання до 1,36 млрд дол., що стало результатом зміни маршрутів постачання та зростання транзитних операцій. Проте вже у 2023–2024 рр. експорт скорочується до 724 млн дол. і 472 млн дол., відповідно, що демонструє обмеженість українського доступу до угорського ринку в умовах логістичних та політичних бар'єрів.

Імпорт з Угорщини також характеризується нерівномірністю: після стабільного зростання у 2019-2021 рр. та падіння у 2022 р., він знову збільшується у 2023-2024 рр. до 1,09 млрд дол. та 1,3 млрд дол., що пов'язано з поставками енергоресурсів, промислових матеріалів і транспортних послуг [40]. Торговельний баланс з Угорщиною є традиційно негативним, але його масштаб значно нижчий, ніж у торгівлі з Польщею.

Торгівля з Чехією має середній масштаб та стійкі тенденції інтеграції. Експорт України до Чехії зріс із 667 млн дол. у 2019 р. до 1,10 млрд дол. у 2021 р., що збігається з періодом економічного відновлення після пандемії та підвищення попиту на напівфабрикати, креслення, машинобудівні та металургійні товари. У 2022 р. експорт дещо зменшується до 1,03 млрд дол., а в 2023-2024 рр. послаблюється до 848 млн дол. та 739 млн дол., що демонструє загальну корекцію українських поставок.

Імпорт з Чехії є більш динамічним та стабільним, відображаючи промислову інтеграцію: зростання від 1,09 млрд дол. у 2019 р. до 2,36 млрд дол. у 2024 р., що свідчить про структурну потребу українського ринку у промисловому обладнанні, комплектуючих, електроніці, техніці та високотехнологічних товарах. Відповідно, торговельний баланс з Чехією також негативний, але за структурою імпорту не є виключно споживчим, він забезпечує функціонування багатьох виробничих секторів [41].

Отже, Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн ЦСЄ, із постійно негативним, але стратегічно важливим балансом. Угорщина демонструє найвищу волатильність та найбільшу залежність від

логістичних режимів, що пояснює сильні коливання експорту. Чехія має структурно стабільнішу торговельну взаємодію, а імпорту із цієї країни є важливим для технологічної та промислової інтеграції України.

Після оцінки динаміки товарної торгівлі між Україною та найближчими партнерами ЦСЄ наступним важливим кроком є аналіз інвестиційної взаємодії. Якщо товарний обмін відображає коротко- та середньострокові потреби економіки у виробничих і споживчих ресурсах, то прямі іноземні інвестиції формують довгострокові сигнали довіри до українського ринку, можливостей виробничої кооперації та перспектив відновлення національної економіки.

Саме інвестиції є більш чутливими до інституційних ризиків, безпекових загроз та очікувань бізнесу, ніж товарна торгівля, і тому їх динаміка у воєнний період є показником реальної економічної впевненості або обережності іноземних інвесторів.

У період 2021-2024 рр. пряма інвестиційна активність країн ЦСЄ на українському ринку істотно трансформувалася. Поглиблення безпекових ризиків, повномасштабне вторгнення Росії, часткове руйнування виробничих потужностей та обмеження доступу до внутрішніх ринків капіталу спричинили реструктуризацію інвестиційних портфелів, зменшення довгострокових вкладень, зростання ролі боргових інструментів та підвищення важливості короткострокового фінансування. Водночас ті країни, які мають історично високу кооперацію з Україною, включаючи Польщу, Чехію та Угорщину, продовжили підтримувати присутність на українському ринку, хоча масштаби, структура та напрями інвестиційних потоків зазнали суттєвих змін.

Для оцінки характеру цих трансформацій звернемося до даних щодо надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ), інструментів участі в капіталі (ІУК) та боргових інструментів (БІ) в Україну з Польщі, Чехії та Угорщини у 2021-2024 роках (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну, у млн. дол.

	2021			2022			2023			2024		
	ПП	ІУК	БІ	ПП	ІУК	БІ	ПП	ІУК	БІ	ПП	ІУК	БІ
Польща	228	225	3	97	125	-28	191	205	-14	231	168	63
Угорщина	128	122	6	150	152	-2	102	93	9	1	86	-85
Чехія	74	81	-7	-1	15	-17	34	32	3	27	29	-3

Джерело: [42].

Результати аналізу статистичних даних щодо надходження прямих іноземних інвестицій з країн ЦСЄ в Україну у 2021-2024 роках свідчать про те, що Польща є найбільшим інвестором серед трьох країн ЦСЄ, а її вкладення відзначаються відносною стабільністю навіть у воєнних умовах. Загальний обсяг ввезених у 2021 році ПП з Польщі становив 228 млн дол., якій майже повністю був зосереджений в інструментах участі в капіталі (225 млн дол.), що відображає довгострокові виробничі та корпоративні інтереси. У 2022 р. інвестиційна позиція Польщі різко зменшується на 97 млн дол., що є очевидною реакцією на початковий шок від повномасштабного вторгнення, однак позитивним моментом є те, що структура інструментів участі в капіталі залишається домінуючою (125 млн дол.), а боргові інструменти формують тимчасово негативний баланс (-28 млн дол.), що свідчить про списання та конверсію окремих фінансових зобов'язань.

Після адаптації бізнесу до нових умов у 2023 р. обсяг ПП зростає на 191 млн дол., а у 2024 р. на 231 млн дол., що є структурною ознакою повернення довіри, зокрема у капітальні інвестиції, попри високі ризики. Важливою тенденцією 2024 р. є позитивний внесок боргових інструментів (63 млн дол.), що відображає зростання потреби українських компаній у фінансуванні та роль Польщі як кредитора та інституційного посередника.

Інвестиційна взаємодія Угорщини з Україною є нестабільною та високо чутливою до ризиків. У 2021 р. обсяг ПП з Угорщини становив 128 млн дол., з яких 122 млн дол. припадали на капітальні інструменти. У 2022 р. інвестиції навіть збільшуються на 150 млн дол., що можна пояснити потребою у короткостроковому рефінансуванні, підтримці

транснаціональних виробничих мереж та фінансовим диверсифікаційним інтересом. Однак у 2023 р. спостерігається різке зниження на 102 млн дол., а у 2024 р. згортання позиції на 1 млн дол., що означає позачергову обережність інвесторів, відтік капіталу та закриття низки корпоративних проектів. Найбільш показовим є глибоке негативне значення боргових інструментів у 2024 р. (-85 млн дол.), яке свідчить про списання, реструктуризацію та виведення раніше наданих кредитів.

Чеські інвестиції є мікромасштабними, але структурно стійкішими, ніж угорські. У 2021 р. обсяг ПІІ становив 74 млн дол., що майже повністю сформовано інструментами участі в капіталі (81 млн дол.). У 2022 р. інвестиційна позиція погіршується на -1 млн дол., що означає мінімальний чистий відтік та переоцінку активів, проте у 2023 р. інвестиції відновлюються на 34 млн дол., а у 2024 р. становлять 27 млн дол. Для чеської моделі характерна невисока частка боргових інструментів, які коливаються між -17 млн дол. у 2022 р. та -3 млн дол. у 2024 р., що свідчить про те, що чеські інвестори уникають кредитних ризиків в Україні, віддаючи перевагу капітальним вкладенням та корпоративним партнерствам.

Отже, Польща зберігає найбільшу та найстійкішу присутність в Україні, навіть у воєнні роки, і повернення позитивного боргового фінансування у 2024 р. є сигналом відновлення ділової активності. Угорщина демонструє найвищу вразливість і найглибший відтік капіталу, що підкреслює високу чутливість інвесторів до ризиків та інституційної невизначеності у відносинах між Україною та Угорщиною. Чехія підтримує помірні, але стабільні інвестиційні відносини, орієнтуючись на участь у капіталі та промислову кооперацію, а не на кредитні механізми.

Таким чином, проведене дослідження показало, що Польща, Чехія та Угорщина залишаються ключовими партнерами України в межах регіону ЦСЄ як у сфері товарної торгівлі, так і в інвестиційній взаємодії. Незважаючи на воєнні ризики, торговельно-економічні зв'язки з цими державами продемонстрували високу адаптивність, а їхня інтеграційна роль дозволила

зберегти доступ до критичного імпорту, логістичних коридорів та виробничої кооперації. Польща виступає найбільшим торговельним та інвестиційним партнером, Чехія забезпечує стійку промислову інтеграцію, а Угорщина демонструє найвищу чутливість до ризиків, що проявляється у скороченні інвестиційних потоків у період загострення безпекової ситуації.

Загалом торгівля та інвестиції з країнами ЦСЄ зробили вагомий внесок у підтримку економічної стійкості України під час війни, підтверджуючи важливість європейської економічної інтеграції та подальшого зміцнення регіональної співпраці.

ВИСНОВКИ

Трансформація зовнішньоекономічних позицій країн Центральної та Східної Європи в умовах війни Росії проти України стала одним із найбільш інтенсивних геоекономічних процесів останнього десятиліття й продемонструвала важливість зовнішньоекономічної інтеграції для макрофінансової стабільності держав регіону. Війна виступила не лише каталізатором ринкових диспропорцій, а й потужним структурним шоком, що змінив характер міжнародної торгівлі, інвестиційної взаємодії, мобільності капіталу та соціально-фінансових потоків.

Сукупність теоретичних та емпіричних результатів проведеного у кваліфікаційній магістерській роботі дослідження свідчить про те, що зовнішньоекономічні позиції країн ЦСЄ визначаються подвійною природою воєнного впливу. З одного боку, безпосередні торговельні та виробничі канали передають цінові й енергетичні шоки, спричиняючи падіння конкурентоспроможності, порушення ланцюгів постачання та підвищення імпорتنих витрат. З іншого боку, інтеграція до внутрішнього ринку ЄС створює ефект амортизації воєнних ризиків, забезпечує доступ до капіталу, гуманітарних програм, інституційної підтримки та ресурсів для модернізації.

Компаративний аналіз підтвердив, що навіть у період пікового геополітичного ризику торговельний сектор Польщі, Чехії та Угорщини продемонстрував високу стійкість та адаптивність. Відновлення товарного експорту 2021-2023 рр. стало результатом промислової кооперації, глибокої інституційної інтеграції та активного розвитку логістики. Після енергетичної кризи 2022 р. темпи експорту нормалізувалися, а скорочення виробничих витрат та стабілізація цін дозволили країнам повернутися до позитивної траєкторії в 2023-2024 роках. Особливо важливо, що торгівля послугами стала головним стабілізатором зовнішньоекономічної позиції, компенсуючи частину негативних наслідків, властивих товарному сектору. У трьох країнах спостерігається сталий приріст експорту послуг у транспортному,

інформаційному, технічному та діловому сегментах, що відповідає тенденціям цифровізації економіки та інтеграції у внутрішній європейський ринок.

Емпіричні результати показують, що Чехія демонструє найбільш стабільну модель зовнішньої торгівлі, завдяки високій виробничій кооперації, низькій валютній волатильності та структурній диверсифікації експорту. Польща характеризується найбільшою волатильністю, що пов'язано зі значним внутрішнім попитом та масштабом економіки, але разом з тим – найшвидшим відновленням балансу поточних операцій. Угорщина є найбільш чутливою до енергетичних та боргових шоків, однак демонструє найдинамічнішу корекцію після 2022 року, що свідчить про високу адаптивність бізнесу та балансування зовнішніх потоків.

Разом з тим, структурна перебудова зовнішнього сектору суттєво вплинула на динаміку первинних доходів, які відображають взаємодію реального сектору з транснаціональним капіталом. Польща, Чехія та Угорщина характеризуються стабільним приростом надходжень первинних доходів, що свідчить про стійку інвестиційну активність, зростання доданої вартості та інтеграцію промисловості у європейські ланцюги. Проте виплати іноземним власникам суттєво перевищують надходження й формують структурне негативне сальдо первинних доходів у всіх трьох країнах. Цей феномен є типовим для економік із високою часткою іноземної власності у промисловості, фінансах, логістиці та інфраструктурі.

Негативне сальдо первинних доходів підсилює вразливість поточного рахунку, посилює валютні ризики та зменшує внутрішній потенціал нагромадження капіталу, що особливо істотне під час війни та періодів високих інфляційних і енергетичних витрат. Водночас позитивна динаміка надходжень засвідчує, що навіть у період геополітичної турбулентності країни ЦСЄ зберігають привабливість для іноземних інвесторів, промислових корпорацій та ринку інноваційних послуг.

Особливу роль у формуванні стійкості зовнішньоекономічної позиції відіграли вторинні доходи, що зросли після 2022 року та стали компенсаторним каналом підтримки балансу поточних операцій.

Надходження гуманітарної допомоги, соціальних програм та переказів біженців збільшилися найістотніше у Польщі, що відображає її провідну роль у прийомі біженців з України, фінансуванні соціальних програм та мереж гуманітарної інфраструктури. У Чехії та Угорщині вторинні доходи також демонстрували тенденцію до зростання, але менш масштабно, відображаючи різницю у фіскальних можливостях та спеціалізації економік.

Результати дослідження підтвердили, що поточний рахунок країн ЦСЄ зазнав найбільшого шоку у 2022 році, коли одночасне зростання імпорتنих витрат, девальваційний тиск та енергетичні ризики сформували суттєві дефіцити у Польщі, Чехії та Угорщині. Водночас уже у 2023-2024 роках спостерігається відновлення балансу, що свідчить про адаптацію бізнесу, оптимізацію логістичних витрат, стабілізацію енергетичних ринків та зменшення імпортової залежності. Чехія виявилася найбільш стійкою до цінових шоків завдяки високій диверсифікації експорту та активній промисловій інтеграції, тоді як Польща продемонструвала найшвидше повернення до профіциту.

Окремий емпіричний блок дослідження було присвячено аналізу інвестиційних потоків між країнами ЦСЄ та Україною, який підтверджує, що інвестиційна взаємодія поглиблюється навіть у період війни. Польща є ключовим інвестором в Україну серед держав Центральної Європи, інвестиції зростають у сферах логістики, роздрібної торгівлі, фінансових послуг, ІТ та сервісних операцій. Чехія підтримує менші за обсягом, однак структурно стійкі канали промислової кооперації та участі у капіталі. Угорщина, навпаки, демонструє найбільшу інвестиційну вразливість серед трійки: обсяги ПІІ скорочуються після 2022 року, частина боргових інструментів фактично виводиться з українського ринку, а інвестори ухиляються від довгострокових вкладень через поєднання воєнних ризиків та політичної непередбачуваності. Така динаміка свідчить про те, що угорська модель зовнішньоекономічної взаємодії з Україною є менш послідовною та чутливішою до геополітичних сигналів, ніж польська або чеська, що знижує її середньостроковий інтеграційний потенціал.

Важливо, що інвестиційна активність у воєнних умовах стає проміжним елементом майбутньої інтеграції України в європейські виробничі ланцюги, а зовнішньоекономічна співпраця країн ЦСЄ з Україною визначається не лише ринковими мотивами, а й геоекономічною логікою переформатування регіональної інфраструктури, логістики та виробничої спеціалізації.

Результати дослідження підтвердили, що зовнішньоекономічна позиція в умовах війни не обмежується змінами в обсягах експорту або імпорту, а включає складну систему взаємодії між торговельними потоками, рухом капіталу, міграційними потоками, соціальними трансфертами, валютними ризиками та бюджетними обмеженнями. Практично результати доводять, що стійкість країн ЦСЄ забезпечується інституційною інтеграцією з ЄС, диверсифікацією промислових зв'язків та адаптивністю бізнесу, що дозволило економікам уникнути довготривалої рецесії.

Таким чином, трансформаційні процеси підтверджують, що зовнішньоекономічна стійкість країн Центральної та Східної Європи формується не лише ринковими факторами, а й інституційними, політичними та соціальними умовами. Війна стала каталізатором переосмислення регіональної економічної політики, спричинила структурні інвестиційні переорієнтації та посилила значення внутрішнього ринку ЄС як ключового стабілізаційного механізму.

Перспективи розвитку зовнішньоекономічних позицій країн ЦСЄ визначатимуться глибиною енергетичної диверсифікації, модернізацією логістичної інфраструктури, активністю внутрішніх ринків праці, цифровізацією послуг, переглядом промислової спеціалізації та масштабами інвестиційного відновлення України. Всі ці чинники формують умови для поглиблення співпраці та підвищення геоекономічної значущості регіону в поствоєнний період, роблячи його ключовим елементом європейської інтеграції та економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Daianu D., Grosu T., Neacsu A., Tanase A., Vranceanu R. Macroeconomic Consequences of the War in Ukraine on Central and Eastern European Economies: A SVAR Analysis. 2025. URL: https://www.bnr.ro/uploads/2024-12macroeconomicconsequencesofthewarinukraine_documentpdf_545_1734432355.pdf (дата звернення: 03.09.2025).
2. Csontó, B., Chen, J. (2024). External Balances. In: Mátyás, L. (eds) Central and Eastern European Economies and the War in Ukraine. Contributions to Economics. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-61561-0_6
3. Kos-Labedowicz, J., & Talar, S. (2024). Trade Resilience of Central and Eastern European Countries to the Shock Caused by the Russia–Ukraine War. *Forum Scientiae Oeconomia*, 12(4), 156–171. DOI: https://doi.org/10.23762/FSO_VOL12_NO4_9
4. Prohorovs, A. (2022). Russia’s War in Ukraine: Consequences for European Countries’ Businesses and Economies. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(7), 295. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm15070295>
5. Rojas-Romagosa, H. (2024). Medium-term Macroeconomic Effects of Russia’s War in Ukraine and How it Affects Energy Security and Global Emission Targets. *IMF Working Papers*, 2024(039). Retrieved Dec 9, 2025, from DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400264269.001>
6. European Parliament (2023). EU Trade and Investment Following Russia’s Illegal Invasion of Ukraine. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702591/EXPO_STU\(2023\)702591_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702591/EXPO_STU(2023)702591_EN.pdf) (дата звернення 10.09.2025).
7. Vienna Institute for International Economic Studies (2022). Overshadowed by War and Sanctions: The Future of CESEE. URL: <https://wiiw.ac.at/cesee-overview-overshadowed-by-war-and-sanctions-dlp-6141.pdf> (дата звернення 10.09.2025).

8. VoxUkraine (2024). Debt Burden of Central and Eastern European Countries. URL: <https://voxukraine.org/en/debt-burden-of-central-and-eastern-european-countries-are-there-risks-for-ukraine> (дата звернення 10.09.2025).
9. Poland. Export Diversification Index. International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/total_theil@SPRLU/POL?zoom=POL&highlight=POL (дата звернення 12.09.2025).
10. Hungary. Export Diversification Index. International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/total_theil@SPRLU/HUN?zoom=HUN&highlight=HUN (дата звернення 12.09.2025).
11. Czech Republic. Export Diversification Index. International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/total_theil@SPRLU/CZE?zoom=CZE&highlight=CZE (дата звернення 12.09.2025).
12. Indicators of Poland. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/poland/indicators> (дата звернення 12.09.2025).
13. Hungary Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/hungary/indicators> (дата звернення 12.09.2025).
14. Czech Republic Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/czech-republic/indicators> (дата звернення 12.09.2025).
15. Poland. Current account balance. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/BCA@WEO/POL?zoom=POL&highlight=POL> (дата звернення 19.09.2025).
16. Hungary. Current account balance. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/BCA@WEO/HUN?zoom=HUN&highlight=HUN> (дата звернення 19.09.2025).
17. Czech Republic. Current account balance. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/BCA@WEO/CZE?zoom=CZE&highlight=CZE> (дата звернення 19.09.2025).

18. Czech Republic. Direct Investment Abroad. International Monetary Fund.
URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/DirectAbroad@CF/CZE?zoom=CZE&highlight=CZE> (дата звернення 26.09.2025).
19. Czech Republic. Direct Investment in Country. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/DirectIn@CF/CZE> (дата звернення 26.09.2025).
20. Czech Republic. Private Inflows excluding Direct Investment. International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDI@CF/CZE?zoom=CZE&highlight=CZE> (дата звернення 26.09.2025).
21. Czech Republic. Private Inflows excluding Direct Investment (% of GDP). International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDIGDP@CF/CZE> (дата звернення 26.09.2025).
22. Hungary. Direct Investment Abroad. International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/DirectAbroad@CF/HUN?zoom=HUN&highlight=HUN> (дата звернення 26.09.2025).
23. Hungary. Direct Investment in Country. International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/DirectIn@CF/HUN> (дата звернення 26.09.2025).
24. Hungary. Private Inflows excluding Direct Investment. International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDI@CF/HUN?zoom=HUN&highlight=HUN> (дата звернення 26.09.2025).
25. Hungary. Private Inflows excluding Direct Investment (% of GDP). International Monetary Fund. URL:
<https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDIGDP@CF/HUN> (дата звернення 26.09.2025).
26. Hungary. Private Outflows excluding Direct Investment. International Monetary Fund. URL:

- <https://www.imf.org/external/datamapper/PrivOutexDI@CF/HUN> (дата звернення 26.09.2025).
27. Poland. Direct Investment Abroad. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/DirectAbroad@CF/POL?zoom=POL&highlight=POL> (дата звернення 14.10.2025).
28. Poland. Direct Investment in Country. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/DirectIn@CF/POL> (дата звернення 14.10.2025).
29. Poland. Private Inflows excluding Direct Investment. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDI@CF/POL?zoom=POL&highlight=POL> (дата звернення 14.10.2025).
30. Poland. Private Inflows excluding Direct Investment (% of GDP). International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/PrivInexDIGDP@CF/POL> (дата звернення 14.10.2025).
31. Poland. Private Outflows excluding Direct Investment. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/PrivOutexDI@CF/POL> (дата звернення 14.10.2025).
32. Poland. Overall Openness Index (all asset categories). International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/ka_new@CL/POL?zoom=POL&highlight=POL (дата звернення 15.10.2025).
33. Hungary. Overall Openness Index (all asset categories). International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/ka_new@CL/HUN?zoom=HUN&highlight=HUN (дата звернення 15.10.2025).
34. Czech Republic. Overall Openness Index (all asset categories). International Monetary Fund. URL:

- https://www.imf.org/external/datamapper/ka_new@CL/CZE?zoom=CZE&highlight=CZE (дата звернення 15.10.2025).
35. Czech Republic. International Investment Position Statistics URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 17.10.2025).
 36. Hungary. International Investment Position Statistics URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 17.10.2025).
 37. Poland. International Investment Position Statistics URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 17.10.2025).
 38. Зовнішня торгівля. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 21.10.2025).
 39. Торговельно-економічні відносини між Україною та Польщею // Офіційний сайт Посольства України у Польщі. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/229-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (дата звернення 21.10.2025).
 40. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво між Україною та Угорщиною // Офіційний сайт Посольства України в Угорщині. URL: <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo> (дата звернення 21.10.2025).
 41. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво між Україною та Чеською республікою // Офіційний сайт Посольства України в Чеській Республіці. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/358-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-chehiyeju> (дата звернення 21.10.2025).
 42. Прямі іноземні інвестиції в Україну. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/FDI_Lf_u.xlsx (дата звернення 21.10.2025).